

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

✓ *Повноважність місцевих рад під час
воєнного стану: новий етап розвитку
української децентралізації*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

✓ *Чи справді можливо провести вибори
під час війни*

№ 8 серпень 2026

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 8 (147) 2026**

(1 серпня – 31 серпня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

**Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»**

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
Н. Кушакова-Костицька, пров. наук. співроб. Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз НАН України;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuvip.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ

КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	5
-------------------------------	---

СУСПІЛЬНА ДУМКА

<i>Ю. Мельник</i> , УНН: Тиск на суд: де проходить межа між правом на захист і втручанням у правосуддя.....	10
<i>Ю. Борисов</i> , Прямий: Судова реформа та корупція: чому Україна ризикує втратити шанс на вступ до ЄС.....	12
<i>М. Довженко</i> , Детектор Медіа: експерти одностайні – на підготовку до виборчого процесу потрібно мінімум пів року. Опитування	13
<i>О. Горецький</i> , Новини Одеси та України: Про те, як медіація може зупинити хронічні конфлікти в Україні	19
<i>О. Береза</i> , LB.ua: Повноважність місцевих рад під час воєнного стану: новий етап розвитку української децентралізації	23

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

24

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Ставнійчук М.

Доступ до правосуддя без доступу (частина 1).....	26
---	----

Ставнійчук М.

Доступ до правосуддя без доступу (частина 2).....	28
---	----

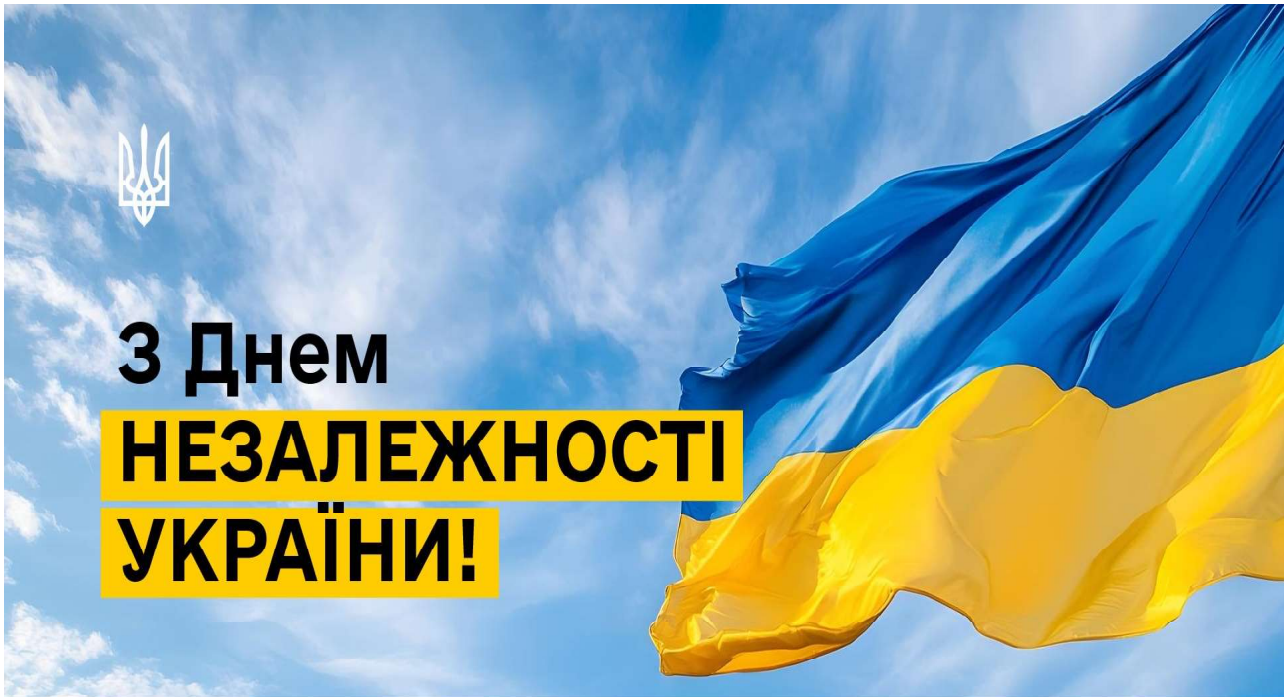
Кириченко Ю.

Чи справді можливо провести вибори під час війни?	31
---	----

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	33
--------------------------	----

Дорогі українці! Шановні колеги!

Щиро вітаємо з Днем Незалежності!

Це свято символізує багатовікову історію, міцну культурну спадщину та незламний дух, який живе в кожному з нас.

Бажаємо стійкості та міцності рухатися вперед, попри будь-які виклики. Єдності та згуртованості – адже саме в нашій спільній праці й підтримці полягає головна сила держави. Миру та впевненості у майбутньому – щоб кожна справа робилася під вільним і мирним українським небом.

Нехай українська держава процвітає, трансформується та стає дедалі сильнішою, а кожен із нас відчуває гордість за своє коріння та свій внесок у її майбутнє!

Зі святом!

Слава Україні!

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

23 серпня 2026 року, напередодні Дня незалежності України, стартує цифровий проєкт pyluporlyk.org, присвячений Конституції Пилипа Орлика 1710 року. Запуск у рік 30-річчя чинної Конституції України та в переддень 35-ї річниці проголошення Незалежності – це більше ніж символізм. Це спосіб показати світові та кожному з нас: європейські цінності й доброчесність не були нам нав'язані – це наш генетичний код, сформований понад три століття тому.

Сьогодні цей проєкт стає відповіддю на кілька важливих викликів сьогодення:

Антикорупційний вимір: Конституція Орлика – це фактично перший у світі юридичний документ, який обмежив владу правителя, заборонив кумівство при призначеннях і відокремив державний скарб від приватної кишені гетьмана. Боротьба зі зловживаннями й прозорість врядування – це давня українська традиція.

Євроінтеграційний контекст: цього року Україна перейшла до наступного етапу вступу до ЄС – відкрила перший переговорний кластер «Основи», куди входить верховенство права та протидія корупції. Як і понад 300 років тому, доводячи європейським партнерам свою надійність, Україна будує свою євроінтеграцію на фундаменті доброчесності.

Модернізація історичної пам'яті: на платформі подано як оригінальний текст староукраїнською мовою, так і його сучасний адаптований переклад без втрати глибини змісту. Кожну статтю коротко пояснено через призму сьогодення: показано, як її ідеї реалізовано в сучасному законодавстві України, країнах ЄС та міжнародних зобов'язаннях нашої держави. Інтерактивною частиною проєкту став 3D-аватар Гетьмана Пилипа Орлика, який звертається до громадян 2026 року й пояснює, як розбудовувати довіру до державних інституцій.

Ініціаторами проєкту стали Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Vodafone Україна та NEQSOL Holding. Історичну та наукову основу проєкту

допомагала формувати група українських науковців:

Олексій Сокирко – історик, доктор історичних наук, доцент КНУ ім. Т. Шевченка;

Наталія Кривда – докторка філософських наук, професорка, дослідниця української культури та ідентичності;

Наталія Павлусенко – художниця, членкиня Національної спілки художників України, авторка портрета Пилипа Орлика.

«Дуже символічно, що нинішній проєкт розпочинає свій шлях у 30-ту річницю ухвалення чинної Конституції та 35-ту річницю Незалежності. Мені, як історичу, втішно, що проєкт удоступнює головні цінності цього документу не як сухої пам'ятки, а перекладає його мовою сучасних сенсів, близьких кожному, хто відчуває себе українцем», – зазначає Олексій Сокирко.

«Найкращий результат народжується у співпраці науки, мистецтва та новітніх технологій. Цей проєкт не лише популяризує важливу сторінку нашої історії, а й показує, наскільки сучасно сьогодні можуть звучати ідеї, сформульовані ще на початку XVIII століття», – підкреслює Наталія Павлусенко.

Реалізація проєкту є першим кроком створення масштабної цифрової платформи Respublica Ruthenica, яка розкриватиме українську політичну й правову культуру XVII–XVIII століть через нові цифрові архівні документи, інтерактивні екскурсії, 3D-візуалізації та 3D-аватарів інших державних діячів, показуючи світ, де Україна вже тоді була невід'ємною частиною Європи (*НАЗК (<https://nazk.gov.ua/uk/novyny/evropeyskyy-kod-dobrochesnosti-konstytutsiya-pylupa-orlyka-ozhyla-v-tsyfri/>). – 2026. – 23.08*).

Президент Володимир Зеленський підписав укази №782/2026 та №783/2026 про призначення суддів до Вищого антикорупційного суду (ВАКС). Загалом посади отримали 16 суддів. 11 призначено до першої інстанції ВАКС, ще п'ятьох до Апеляційної палати суду, повідомляє офіс президента України.

До складу першої інстанції ВАКС увійшли Антипенко В.П., Гуцал О.П., Діденко Є.В., Дудченко О.Ю., Корягін В.О., Кухта В.О., Піка М.Є., Скрекля Л.І., Тесленко І.О., Хамходера О.П. та Яциніна М.-М.С.

Апеляційну палату поповнили Дорошенко Н.О., Рубашенко М.А., Смаль І.А., Танасевич О.В. та Чайкін І.Б.

Призначення суддів було одним із головних індикаторів програми бюджетної підтримки ЄС Ukraine Facility загальним обсягом 50 млрд євро. Йдеться про реформування судової системи та посилення антикорупційних інституцій. Невиконання цієї вимоги загрожувало Україні втратою або скороченням безповоротної допомоги від Єврокомісії на суму від 250 до 300 млн євро (*Дзеркало тижня (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/zelenskij-priznachiv-16-suddiv-do-vaks-ta-rozblokuvav-hroshi-jes.html>). – 2026. – 21.08*).

У межах спільного просвітницького проєкту Конституційного Суду України та Національної школи суддів України відбулася тематична онлайн-лекція «Як працює демократія в Бразилії: успішний приклад електронного голосування».

Основним доповідачем виступив професор Державного університету Північної Парани, доктор філософії з конституційного права Університету Сан-Паулу, керівник Дослідницької лабораторії конституційних і політичних теорій Жайро Нейя Ліма.

Захід модерувала суддя Конституційного Суду України Галина Юровська. До лекції долучилися судді Конституційного Суду України Віктор Городовенко та Олег Первомайський, судді судів системи судоустрою України, адвокати, прокурори, науковці, викладачі, правники, аспіранти правничих факультетів та учні Малої академії наук, студенти.

Відкриваючи захід, суддя Конституційного Суду України Галина Юровська зазначила, що це перша лекція в межах проєкту, присвячена досвіду держави Латинської Америки. Вона нагадала, що проєкт було започатковано у квітні 2022 року з метою поширення знань про конституційне судочинство, діяльність

Конституційного Суду України, зарубіжний правовий досвід і сучасні виклики у сфері права.

Під час виступу професор Жайро Нейя Ліма поінформував про конституційні засади демократії та організацію виборчого процесу у Федеративній Республіці Бразилія, де зареєстровано близько 158 мільйонів виборців. Він зосередив увагу на особливостях федеративного устрою держави, системі виборів на федеральному, регіональному та муніципальному рівнях, вимогах до кандидатів, строках повноважень виборних посадових осіб, а також періодичності проведення загальних і муніципальних виборів.

Окрему увагу доповідач приділив конституційному регулюванню виборчих прав. Він зазначив, що в Бразилії голосування є не лише правом, а й конституційним обов'язком для громадян віком від 18 до 70 років. Для громадян віком 16–17 років, осіб, старших за 70 років, а також неписьменних осіб участь у голосуванні є добровільною.

Професор Жайро Нейя Ліма охарактеризував діяльність виборчого правосуддя – спеціалізованої складової судової влади, яка забезпечує організацію, адміністрування та контроль виборчого процесу. За його словами, до повноважень органів виборчого правосуддя належать ведення реєстру виборців, реєстрація кандидатів і політичних партій, перевірка дотримання вимог виборчого законодавства, контроль фінансової звітності виборчих кампаній, організація голосування, розгляд виборчих спорів, підрахунок та офіційне оприлюднення результатів виборів. Головним його органом є Вищий виборчий суд.

Центральною темою лекції стало функціонування системи електронного голосування. Промовець зазначив, що електронні машини для голосування почали запроваджувати в Бразилії наприкінці 1990-х років. Під час голосування виборець вводить номер кандидата, перевіряє на екрані його ім'я, фотографію, партійну належність і номер, після чого підтверджує свій вибір.

Для ідентифікації виборців у країні широко застосовують біометричні дані. Водночас, як

зауважив науковець, система ідентифікації виборця та електронна машина для голосування функціонально відокремлені. Дані про особу не пов'язуються з інформацією про відданий нею голос, що є однією з основних гарантій таємниці волевиявлення.

Доповідач наголосив, що під час голосування електронні машини не підключені до відкритої мережі Інтернет. Перед кожними виборами програмне забезпечення та обладнання проходять публічні випробування, технічні перевірки й аудити за участю фахівців з інформаційної безпеки, представників політичних партій, науковців та інших заінтересованих суб'єктів. Підсумкові дані передаються захищеними каналами із застосуванням криптографічних механізмів.

За словами професора Жайро Нейї Ліми, серед переваг електронного голосування – оперативність підрахунку голосів, зменшення ризиків помилок і маніпуляцій, пов'язаних із ручним опрацюванням паперових бюлетенів, а також можливість здійснювати контроль за ключовими етапами виборчого процесу. Він зазначив, що зазвичай результати виборів стають відомими вже через кілька годин після завершення голосування.

Під час обговорення учасники порушили питання захисту системи від хакерських атак та інших форм зовнішнього втручання, забезпечення таємниці голосування, використання біометричної ідентифікації, а також особливостей реалізації виборчих прав неписьменними особами.

Відповідаючи на запитання, професор Жайро Нейя Ліма зауважив, що одним із найбільших сучасних викликів для виборчого процесу є не лише захист технічної інфраструктури, а й протидія дезінформації та маніпуляціям у цифровому середовищі. За його словами, соціальні мережі, автоматизовані облікові записи, штучний інтелект і технології створення контенту можуть використовуватися для неправомірного впливу на формування волі виборців.

Промовець наголосив, що перед кожними виборами Вищий виборчий суд Бразилії оновлює правила цифрової агітації. За його

словами, у певних випадках використання штучного інтелекту забороняється, а в інших – установлюється вимога чітко зазначати, що відповідний матеріал було створено або змінено за допомогою таких технологій.

Підсумовуючи обговорення, суддя Конституційного Суду України Галина Юровська відзначила практичну цінність досвіду Бразилії для подальшого наукового осмислення питань розвитку виборчого законодавства та використання цифрових інструментів демократії. Вона подякувала професору Жайро Нейї Лімі за змістовну лекцію, учасникам – за активну фахову дискусію, а партнерам проєкту – за сприяння в організації заходу.

Детальніше – у відеоматеріалі за посиланням <https://youtu.be/ncFE5WclyqI> (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/elektronne-golosuvannya-ta-garantiyi-vyborchogo-procesu-u-ksu-obgovoryly-dosvid-brazyliyi>). – 2026. – 1.08*).

У межах проєкту Програми підтримки ОБСЄ для України спільно з Конституційним Судом України 3–8 серпня 2026 року в Закарпатській області проведено Літню школу для студентів і аспірантів закладів вищої освіти «Конституційна демократія, соціальний захист та захист прав військовослужбовців».

Лекторами школи виступили провідні вітчизняні та іноземні науковці, експерти з конституційного та європейського права, суддя Європейського суду з прав людини, національні судді й представники органів державної влади. Від Конституційного Суду України участь взяли судді КСУ Олександр Водянніков, Оксана Гришук, Віктор Кичун, Василь Лемак, Олександр Петришин, Сергій Різник, науковий консультант судді КСУ Олексій Ганжа.

Програма заходу охоплювала три ключові напрями: збереження стійкості інститутів конституційної демократії та верховенства права в умовах воєнного стану; конституційні гарантії соціального захисту громадян під час війни; правові механізми забезпечення прав військовослужбовців.

У межах панельних сесій та практичних занять учасники Літньої школи обговорили низку важливих питань щодо захисту прав і свобод людини в умовах війни. Окрема увага приділялася конституційному праву на соціальний захист, юридичній аргументації у справах щодо захисту прав військовослужбовців, а також гарантіям права на справедливий суд.

Під час дискусій розглядалися питання європейської інтеграції України, гендерних аспектів соціальних прав, дерогації та меж обмеження людських прав під час воєнного стану. Важливим блоком обговорення стали сучасні воєнні виклики: вплив цифрових технологій, захист свободи вираження поглядів у протидії дезінформації та ворожій пропаганді, а також функціонування Конституції в умовах війни.

Грунтовний виклад теоретичних засад доповнили виступи суддів Конституційного Суду України. Про значення інститутів конституційної демократії у практиці КСУ детально розповів суддя КСУ Олександр Петришин. На принципах верховенства права в юридичних позиціях КСУ акцентувала увагу суддя КСУ Оксана Гришук. Жваву дискусію викликала запропонована суддею Василем Лемаком тематика «Військовослужбовці, війна і конституційна демократія: який дискурс формує Конституційний Суд України». Суддя Олександр Водянніков розкрив концепцію «часу як конституційної категорії». Про особливості й критерії прийнятності конституційних скарг у період воєнного стану учасникам розповів суддя Сергій Різник. Суддя Віктор Кичун представив теоретичні та практичні аспекти відновлювальної сили рішень КСУ.

Підсумовуючи роботу школи, лектори відзначили високий рівень підготовки, активність та глибокі знання молодих фахівців. На завершення заходу відбулося урочисте вручення сертифікатів усім учасникам XIV Літньої школи (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/suddi-ksu-vzyaly-uchast-u-roboti-xiv-litnoyi-shkoly-verhovenstvo-prava-i-konstytucionalizm>). – 2026. – 13.08*).

12 серпня 2026 року за ініціативи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубінця відбувся навчальний візит до Конституційного Суду України представників соціально-освітнього проєкту Your Tomorrow.

Метою просвітницького заходу є підвищення правової культури молоді, формування поваги до Конституції України, утвердження конституційних принципів та цінностей.

Під час екскурсії будівлею КСУ гості відвідали зали засідань Великої палати та сенатів Конституційного Суду України, ознайомилися з бібліотечним фондом Суду, порядком зберігання справ в архіві КСУ, а також переглянули експонати, що містяться в музейній експозиції Суду.

У межах програми заходу відбулося спілкування із виконувачем обов'язків Голови Конституційного Суду України Петром Філюком.

Конституційний Суд України активно підтримує подібні просвітницькі ініціативи та переконаний, що виховання поваги до конституційних цінностей у молодого покоління є фундаментом успішної правової держави (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/uchasnyky-socialno-osvitnogo-proyektu-vidvidaly-konstytucynyy-sud-ukrayiny>). – 2026. – 13.08*).

Конституційний Суд України та Європейський суд з прав людини дедалі активніше розбудовують двосторонній діалог. КСУ активно використовує практику ЄСПЛ як джерело інтерпретації змісту прав і свобод людини. ЄСПЛ, розглядаючи справи щодо України, зважає на національний конституційний контекст, юридичні позиції Конституційного Суду України та вітчизняну правову доктрину. Ця співпраця є автономною, не має ієрархічного характеру та субординації. Вона базується на спільних цінностях: верховенстві права, людській гідності та захисті основоположних прав.

«Конституційний Суд України виступає не лише реципієнтом стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, але й активним суб'єктом формування

європейського правового дискурсу», – наголошує виконавач обов’язків Голови КСУ Олександр Петришин у колективній монографії, опублікованій до 30-ї річниці ухвалення Конституції України.

23 липня 2026 року ЄСПЛ ухвалив рішення у справах «Колесник і Смелницький проти України» та «Дерев’янка і Тарасова проти України», у яких уперше оцінював на відповідність Конвенції законодавчий механізм щодо особливостей застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану.

У цих рішеннях ЄСПЛ спирається на Рішення Конституційного Суду України від 19 червня 2024 року № 7-р(П)/2024, у якому КСУ чітко зазначив, що запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не визначено як безальтернативний винятковий запобіжний захід. У цьому рішенні наголошено, що під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за частиною шостою статті 176 Кримінального процесуального кодексу України є можливість, за певних підстав та обставин, застосувати заставу як більш м’який запобіжний захід. Суддями-доповідачами у цій справі були Віктор Городовенко та Володимир Мойсик.

У справі «Колесник і Смелницький проти України» ЄСПЛ констатував відсутність порушень Конвенції та підтвердив, що навіть у надзвичайних умовах тривале тримання під вартою повинно ґрунтуватися на індивідуальній оцінці конкретних ризиків, однак особливі обставини повномасштабної війни та здійснення правосуддя у прифронтових регіонах можуть бути враховані під час оцінки розумності такого обмеження свободи.

Водночас, у справі «Дерев’янка і Тарасова проти України» ЄСПЛ встановив порушення Конвенції, підкресливши, що навіть в умовах воєнного стану сама лише тяжкість обвинувачення у злочинах проти національної безпеки не виправдовує тримання під вартою,

а українські суди зобов’язані наводити індивідуалізовані, належні та достатні підстави для такого запобіжного заходу.

Варто зауважити, що посилення на рішення Конституційного Суду України стало усталеною практикою ЄСПЛ. У справі «Гуменюк та інші проти України» від 21 липня 2021 року, оцінюючи порушення конвенційних прав заявників, ЄСПЛ погодився з висновками Конституційного Суду України, сформульованими у Рішенні від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 щодо порушення принципу незмінюваності суддів. ЄСПЛ констатував, що заявники були змушені конкурувати, щоб зберегти право виконувати професійні обов’язки судді. Крім того, ЄСПЛ підкреслив, що невиконання національними органами цього рішення Конституційного Суду України та тривала неможливість поновити здійснення своїх повноважень для заявників суттєво підірвали юридичну визначеність та передбачуваність конституційних принципів незалежності суддів.

Така послідовна позиція ЄСПЛ продемонструвала не лише врахування рішень КСУ як невіддільного складника національного права, але й наднаціональне визнання їхнього засадничого значення для забезпечення фундаментальних конституційних гарантій у світлі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Отже, наведені прецеденти чітко засвідчують, що сучасний діалог між Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини став дієвим інструментом розбудови спільного європейського правового простору та багаторівневої системи захисту прав людини, яка поєднує універсальні європейські стандарти із повагою до конституційної ідентичності нашої держави (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/partnerstvo-u-sferi-zahystu-prav-lyudyny-yespl-pidtrymav-pozyciyu-ksu-ocinyuyuchy-zminy-do>). – 2026. – 30.07*).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Ю. Мельник, УНН: Тиск на суд: де проходить межа між правом на захист і втручанням у правосуддя

Незалежність суду є однією з фундаментальних засад демократичної держави та гарантією справедливого правосуддя. Водночас саме судова влада нерідко стає об'єктом системної критики та впливу з боку учасників процесу, політиків, медіа та громадських активістів. Сучасний тиск на суд дедалі рідше має форму прямих погроз чи спроб підкупу. Значно частіше він здійснюється через інформаційні кампанії, маніпуляції громадською думкою, масові скарги на суддів та дискредитацію суду у соціальних мережах, пише УНН.

Попри те, що Конституція України гарантує незалежність суддів, а будь-який незаконний вплив на них заборонений, на практиці межа між законною критикою судової системи та незаконним втручанням у здійснення правосуддя нерідко стає предметом дискусій.

Що вважається тиском на суд

Конституція України прямо гарантує незалежність і недоторканність суддів, а будь-який вплив на суддю забороняється на законодавчому рівні. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що суддя повинен здійснювати правосуддя незалежно від будь-якого незаконного впливу, тиску чи втручання.

Однак закон не містить вичерпного переліку способів такого впливу, що дещо ускладнює кваліфікацію. Саме тому до тиску можуть належати будь-які дії, спрямовані на спонукання судді ухвалити певне рішення або створення умов, за яких суддя відчуває психологічний, політичний чи суспільний тиск.

Умовно всі способи впливу можна поділити на кілька категорій.

Один із них – інформаційний тиск. Останніми роками саме інформаційний тиск став одним із найпоширеніших інструментів впливу на суд.

Йдеться зокрема про дискредитаційні кампанії через замовні публікації у ЗМІ проти суддів, поширення неперевіреної і фейкової інформації про них, маніпулятивні відео, а

також публікації, які ще до винесення рішення формують у суспільства уявлення про те, яким воно повинно бути.

За словами судді у відставці Олександра Ситникова, сьогодні саме цей механізм використовується дедалі частіше.

«Інший тиск – це можуть бути замовні матеріали в засобах масової інформації. Це дуже часто останнім часом застосовується. І інколи доволі таки ефективно виходить для когось. Зараз розповсюджені замовні матеріали, які впливають певним чином на думку суддів і на думку суспільства. Це наразі розповсюджено», – зазначає юрист.

Але не завжди тиск на суддів є публічним. Маніпуляція аргументами та доказами – це ще одна форма впливу

За словами Олександра Ситникова, одним із найпоширеніших способів впливу на суд під час самого процесу є маніпулювання доказами та аргументами та їх підміна.

Йдеться не про процесуальне відстоювання власної позиції, що є нормальним елементом судового процесу, а про свідоме спотворення фактів або нав'язування суду викривленої картини подій.

Окремим видом сучасного тиску на суд стали кампанії у соціальних мережах.

Поширення бездоказових звинувачень щодо упередженості судді, створення образу «заангажованого суду», публікація образливих мемів або відео, які дискредитують суддю, можуть використовуватися як спосіб формування негативного суспільного ставлення ще до ухвалення рішення.

На думку Ситникова, якщо такі твердження не підкріплені доказами, їх можна розглядати як форму тиску.

«Безумовно це можна вважати (тиском – ред.), якщо це необґрунтовано. Якщо у вас є такі підозри – будь ласка, заявляйте відвід. Але для цього мають бути не суб'єктивні, а об'єктивні підстави», – пояснив суддя у відставці.

Юрист наголошує, що закон надає сторонам процесу процесуальні механізми захисту – насамперед інститут відводу судді. Використання замість цього інформаційних кампаній свідчить не про бажання захистити свої права, а про спробу вплинути на суд позапроцесуальними методами.

Одним із таких прикладів може слугувати лікар одеської приватної клініки Odrex Віталій Русаков, який обвинувачується в медичній недбалості, що призвела до смерті пацієнта. Він активно веде свій блог у соцмережах, де створює меми на суддю і прокурорів, а також подає інформацію у вигідному для себе світлі. Очевидно таким чином обвинувачений намагається створити у суспільному сприйнятті картинку про переслідування невинуватої людини і сформувані сприйняття судового процесу, за якого єдиним прийнятним вироком може бути лише виправдувальний.

Масові скарги до Вищої ради правосуддя

Ще одним інструментом тиску можуть бути скарги до Вищої ради правосуддя на суддів.

Саме по собі таке звернення до ВРП є законним правом кожної особи. Якщо поведінка судді дійсно містить ознаки дисциплінарного проступку, така скарга є цілком виправданою. Однак ситуація змінюється, коли подання скарг стає елементом організованої кампанії впливу.

Особливо небезпечними є випадки, коли одна зі сторін процесу через соціальні мережі закликає своїх прихильників масово надсилати скарги на конкретного суддю. Наприклад, вже згаданий обвинувачений лікар Русаков у Facebook після відсторонення його з посад закликав людей скаржитися на суддю через те, що начебто таким чином їх позбавили доступу до медицини. Крім того, він кілька разів відмічав сторінку ВРП у своїх оцінювальних дописах про судовий процес.

«Шановні пацієнти, всі, хто очікував моєї допомоги як хірурга та ендоскопіста в Медичний дім Odrex, наразі я ще не зможу вам допомогти по цім спеціальностям, і це не моє рішення. Ви, за бажанням, маєте право оскаржити порушення свого права на медичну допомогу до Вищої ради правосуддя», – написав Русаков.

На думку Ситникова, такий підхід можна розцінювати як психологічний тиск.

«Я це проходив ще у 2014–2015 роках. У мене за рік з'явилося 15 скарг. До цього я працював майже 20 років і майже не мав скарг. Це безумовно тиск», – зазначив суддя у відставці.

За словами Ситникова, навіть якщо всі такі звернення виявляються безпідставними, суддя змушений витратити значний час на підготовку пояснень, відповідей та участь у засіданнях ВРП.

«Це напружає психологічно. Треба постійно писати пояснення, відповідати. І ти розумієш, що це не різні люди», – додав він.

Де проходить межа між свободою слова та тиском

Свобода слова гарантується Конституцією України та Європейською конвенцією з прав людини. Водночас Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що свобода висловлювань не є абсолютною і може бути обмежена, якщо такі висловлювання створюють загрозу авторитету та неупередженості судової влади. Саме тому критика судового рішення після його ухвалення є допустимою.

Натомість інформаційні кампанії, спрямовані на формування бажаного результату ще до завершення розгляду справи по суті, можуть розцінюватися як спроба незаконного впливу на суд.

Українське законодавство встановлює як кримінальну, так і адміністративну відповідальність за втручання у діяльність судових органів.

Зокрема, стаття 376 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за втручання в діяльність судових органів. Йдеться про будь-який незаконний вплив на суд чи суддю з метою перешкодити виконанню службових обов'язків або домогтися ухвалення неправосудного рішення.

Незалежність судової влади сьогодні залежить не лише від законодавчих гарантій, а й від готовності держави ефективно реагувати на нові форми втручання у здійснення правосуддя. Адже право сторін на захист своїх інтересів не може перетворюватися на право впливати

на суд поза межами процесу, а свобода слова не повинна ставати інструментом тиску на правосуддя ні в рамках процесу, ні поза ним

(УНН (<https://unn.ua/news/tysk-na-sud-de-prokhodyt-mezha-mizh-pravom-na-zakhyst-i-vtruchanniam-u-pravosuddia>). – 2026. – 17.08).

Ю. Борисов, Прямий: Судова реформа та корупція: чому Україна ризикує втратити шанс на вступ до ЄС

Україна суттєво відстає від виконання реформ, необхідних для просування на шляху до членства в Європейському Союзі. За оцінкою громадських експертів, прогрес у реалізації євроінтеграційних змін становить лише 15 балів зі 100.

Про це повідомляє The Economist.

У матеріалі «Україні потрібен ЄС, щоб змусити її реформуватися» зазначається, що попри рекордну фінансову та військову підтримку з боку ЄС, Україна не виконує необхідні законодавчі та інституційні зміни у визначені терміни. Найбільші зауваження партнерів стосуються судової системи, боротьби з корупцією та забезпечення верховенства права.

Автори нагадують, що 15 липня президент України Володимир Зеленський та президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн оголосили у Києві про запуск програми підтримки спільного виробництва безпілотників і далекобійного озброєння.

Йдеться про фінансування обсягом 10 мільярдів євро, що входить до загального пакета кредитної підтримки ЄС на 90 мільярдів євро. Водночас, за оцінкою видання, за дипломатичними заявами зростає занепокоєння темпами реформ в Україні.

У червні Україна офіційно розпочала переговори щодо першого переговорного кластера, який охоплює питання верховенства права, демократії, боротьби з корупцією та державного управління. Водночас із запланованого пакета законодавчих змін уряд подав лише частину законопроектів, а парламент ухвалив не всі необхідні документи.

Найбільше занепокоєння, за даними видання, викликає стан судової реформи. Звертається увага на резонансні події останніх місяців, а також на критику окремих законодавчих змін щодо декларування активів суддів. Крім того,

не просуваються реформи Верховного Суду та прокуратури, які Європейський Союз вважає ключовими.

Як зазначають журналісти, результати опитувань свідчать, що найбільшою перепорою для іноземних інвесторів є не питання безпеки, а відсутність прогнозованого верховенства права. Водночас близько трьох чвертей українців не довіряють судам, а експерти наголошують, що без незалежної судової системи буде складно залучити значні інвестиції для післявоєнного відновлення країни.

Попри відставання у виконанні окремих реформ, Європейський Союз продовжує фінансову підтримку України. Сьомий транш допомоги був перерахований навіть без виконання частини реформаторських зобов'язань, оскільки Брюссель не хоче послаблювати підтримку країни, яка веде війну проти Росії.

Водночас політичні аналітики, яких цитує видання, вважають, що всередині української влади формується підхід до виконання лише мінімально необхідних вимог. На їхню думку, це дозволяє демонструвати прогрес у менш важливих напрямках, відкладаючи реалізацію найскладніших реформ.

Зазначається, що після втрати монобільшості владі стало складніше ухвалювати непопулярні рішення. Водночас співрозмовники видання наголошують, що у ключових питаннях керівництво держави вже демонструвало здатність швидко забезпечувати необхідну підтримку в парламенті.

Попри труднощі, більшість українців і надалі підтримує вступ України до Європейського Союзу та позитивно ставиться до вимог міжнародних партнерів щодо проведення реформ (Прямий (<https://prm.ua/sudova-reforma-ta-koruptsiia-chomu-ukraina-ryzykuie-vtratitly-shans-na-vstup-do-yes/>). – 2026. – 3.08).

М. Довженко, Детектор Медіа: експерти одностайні – на підготовку до виборчого процесу потрібно мінімум пів року. Опитування

Робоча група при Верховній Раді з підготовки перших повоєнних виборів призупинила роботу та ще не розв'язала багато питань, однак за потреби її діяльність активізується і законопроект винесуть у парламент. Питання у тому, чи буде достатньо часу для підготовки виборів і чи вдасться подолати виклики, пов'язані з безпекою виборців і втручанням ворога у процес.

Вибори Президента України мали відбутися ще у 2024 році, однак за законами воєнного часу їх відклали. Останнім часом у медіа та соціальних мережах циркулювала інформація про те, що вибори можуть відбутися вже в листопаді цього року. Потім нібито відклали це питання до квітня 2027 року.

Робоча група з підготовки комплексних законодавчих пропозицій щодо особливостей порядку організації та проведення виборів в умовах особливого періоду та/або повоєнних виборів уже напрацювала певні ідеї, але законопроект поки не зареєстрували і не винесли до парламентської зали. І коли це станеться – невідомо.

«Детектор медіа» поцікавився у представників експертного середовища, які рішення вже напрацювала робоча група, яка черговість виборів може бути, який часовий проміжок є оптимальним для підготовки до виборчого процесу і з якими викликами зіткнуться медіа під час виборів.

Зараз на запитання відповідають: Андрій Магера, Олексій Кошель, Юлія Кириченко й Ірина Корженкова.

«ДМ» поставив наступні запитання:

1. Чи триває ще робота робочої групи з підготовки комплексних законодавчих пропозицій щодо особливостей порядку організації та проведення виборів в умовах особливого періоду та/або повоєнних виборів? До якої саме з семи підгруп ви входите? Що напрацьовано цією підгрупою?

2. Чи відомо, коли парламент почне роботу над законопроектом про перші повоєнні

вибори? Які саме, на вашу думку, це мають бути вибори: парламентські, президентські чи місцеві?

3. ЄС у своїй резолюції щодо прогресу України на шляху до Європейського Союзу, ухваленій на початку липня 2026 року, зазначив, що майбутні повоєнні вибори в Україні мають відбутися через достатній проміжок часу після скасування воєнного стану, аби бути вільними та чесними. На вашу думку, яким має бути цей «достатній проміжок»?

4. Як ви вважаєте, який найбільший виклик перших повоєнних виборів стоятиме перед медіа? Чи важлива буде їх роль?

Андрій Магера, експерт Центру політико-правових реформ:

1. Робоча група парламенту має у своєму складі сім підгруп за різними напрямками. Я разом зі своєю колегою з Центру політико-правових реформ Юлією Кириченко записався до співпраці в усіх семи підгрупах, тому в тій чи тій формі беру участь у кожній із них. Зараз можу сказати, що темпи роботи робочої групи сповільнилися. Весною цього року засідання відбувалися часто, мало не щотижня. Зараз певною мірою затишшя.

Центральна виборча комісія ще в грудні минулого року ухвалила постанову про законодавчі пропозиції щодо процесу післявоєнних виборів в Україні. Зокрема, вони виклали ці законодавчі пропозиції у формі готового законопроекту для парламенту. Зрозуміло, що ЦВК не має права законодавчої ініціативи у Верховній Раді, не може офіційно подавати цей законопроект. Проте її напрацювання можуть використати суб'єкти права законодавчої ініціативи у Верховній Раді, зокрема народні депутати. Робоча група взяла цей законопроект як основу для роботи. Кожна з підгруп пропонувала зауваження по своїй частині. Наприклад, робоча група щодо військових має свої напрацювання про те, як полегшити життя військовим потенційним

кандидатам, якщо вони захочуть балотуватися на виборах; що робити з активним виборчим правом військовослужбовців, тобто правом голосувати; у яких випадках утворювати спеціальні виборчі дільниці. Опрацьовуються всі ці моменти, і так робить кожна підгрупа.

Певні напрацювання є, але не можна говорити, що законопроект готовий. Не розв'язано багато принципів питань: черговість післявоєнних виборів, строки підготовки до виборів, сам вид цих виборів – чергові, позачергові, особливі тощо. Є чимало питань політичного характеру, які мав би розв'язати парламент. Що маю на увазі під політичним? Розв'язання питання щодо пасивного виборчого права. Часто у медіа або від експертів можна почути – зробимо винятки для громадян, які тікали від війни, будемо вважати їх такими, що проживають в Україні, щоб вони могли балотуватися. Але тут питання принципове. Ми не можемо готувати законопроект, який буде суперечити Конституції. Якщо тільки ми в одному положенні зробимо суперечність із Конституцією, то не матимемо аргументів, чому не можна порушувати й інші положення Конституції. Це шлях у безвихідь. Важливо принципово дотримуватися положень Конституції і не виходити за її межі.

2. За моїм прогнозом, робоча група може активізуватися з вересня, після літа. Зараз народні депутати перервали свою роботу на тривалий час, тому я вважаю вересень найбільш імовірним періодом, коли робоча група продовжить працювати над законопроектом.

Щодо черговості називають різні варіанти. На мою думку, першими мають бути президентські вибори, другими – парламентські, третіми – місцеві вибори. Чому я виходжу з такої черговості? Перша причина – президент раніше досягнув п'ятирічного строку повноважень, ніж парламент, він раніше обирався. Другий аргумент – відносно легітимності парламенту ні у кого ніколи не виникало сумнівів, а от щодо легітимності президента вони є. Я не кажу, що вони висловлюються лише з боку держави-агресорки, російські нарративи тут працюють, але і з боку українських експертів про це говорять. Я не належу до тих експертів, які вважають, що в Україні якісь нелегітимні

органи влади – вважаю, що ці органи влади легітимні, але такі розмови є. Тому це друга причина, чому президентські вибори потрібно проводити першими. Третя причина – організаційна складова. Президентські вибори організаційно провести набагато простіше, ніж парламентські, тим більше за новою виборчою системою. Тому краще провести президентські вибори, подивитися, які можуть вилазити проблеми, яких ми зараз не бачимо. І тоді підготуватися краще до парламентських виборів і їх провести після президентських.

3. Щодо проміжку часу для підготовки до виборчого процесу склався своєрідний консенсус між представниками влади, маю на увазі ЦВК, парламентськими фракціями, з більшістю експертів, які працюють у цій сфері (громадськими організаціями, науковцями тощо). Ми говоримо про період шість місяців як найоптимальніший час для підготовки до виборів. Шість місяців не до проведення виборів, а підготовки до початку виборчого процесу.

Разом із тим, маємо бути реалістами. У разі закінчення повномасштабних бойових дій і припинення дії воєнного стану, настання певного стійкого миру, запит суспільства на негайне проведення виборів може бути настільки великим, що ніхто нам шість місяців на підготовку не дасть. Не виключаю, що підготовка до виборів займе набагато коротший період часу, можливо, два-три місяці. Чи буде це краще? Як подивитися. Негайний запит суспільства – це одне, а з іншого боку, якість підготовки може бути не такою хорошою. У будь-якому разі маємо розуміти, що перші післявоєнні вибори ідеальними, на жаль, не будуть. Але разом із тим, ці вибори мають суворо відповідати принципам виборчого права. Якщо вони відповідатимуть принципам виборчого права, то недотримання якихось другорядних процедурних моментів істотно не вплине на загальне уявлення про перебіг виборчого процесу і на легітимність виборів.

4. Роль медіа буде безумовно важливою. З одного боку, не хотів би недооцінювати роль медіа, з іншого, не хотів би перебільшувати. Чому? По-перше, не хотів би недооцінювати.

Українці під час виборів будуть шукати інформацію і використовуватимуть інформацію, яка поширюється медіа. З іншого боку, маємо розуміти, що роль медіа не буде такою визначальною, якою вона була ще 10–15 років тому. Наприклад, роль телебачення була визначальною і дуже впливовою, а зараз це значною мірою соціальні мережі та платформи (фейсбук, телеграм, тікток). Це накладає своєрідні виклики. Тому медіа важливо не лише поширювати інформацію про перебіг виборчого процесу, розміщувати агітацію кандидатів чи партій, але і показувати приклад того, як верифікувати інформацію, як відділяти фейки від справжньої інформації. Саме медіа мають показати приклад суспільству. Можливо, це ідеалістично, але дуже важливо. Бо якщо ми загрузнемо у масиві фейків під час виборів, коли штучний інтелект почне настільки спотворювати реальність, я боюся, що Румунія і Молдова (вибори в цих країнах – «ДМ») нам здадуться «квіточками». Тому важливо ще й підготувати українське суспільство до цього всього. Однак тут є інша крайність, про яку треба попереджати – безумовно, буде російський вплив на вибори, вони будуть впливати як прямо, так і опосередковано, через різні структури, інші держави тощо. Але разом із тим, борючись із російським впливом, ми не повинні забувати, що це не індульгенція для того, аби боротися з опозиційними силами або незалежними медіа та громадянським суспільством. Це не дає владі право боротися проти інших точок зору і закривати рот.

Олексій Кошель, генеральний директор ВГО «Комітет виборців України»:

1. Станом на сьогодні робоча група продовжує працю, але можна з упевненістю сказати, що дві третини напрацювань до виборчого закону про повоєнні вибори вже пророблені. За бажання роботу можна прискорити і завершити достатньо швидко. Ми чудово розуміємо, що ключових проблем ані на президентських, ані на парламентських, ані на місцевих виборах ми не розв'яжемо. Тому що ключові проблеми пов'язані з тим, що внаслідок війни у нас величезна кількість внутрішньо переміщених

осіб, багато українців проживають за кордоном, і є така категорія людей – чоловіки призовного віку, які уникають військової служби. Коли би ми не проводили вибори – раніше чи пізніше, чи цей процес затягнеться навіть на кілька років – у будь-якому разі ці проблеми розв'язані не будуть.

Я вхожу до складу робочої підгрупи, яка займається питаннями організації виборів на закордонних виборчих дільницях. Зараз є підстави говорити про те, що робота групи призупинена – вже близько двох місяців засідання не проводять. Окремі підгрупи допрацьовують різноманітні юридичні механізми, пов'язані з низкою аспектів, зокрема голосуванням військових, голосуванням у прифронтових регіонах. І ця робота триває. За бажання її можна прискорити і в разі потреби у швидкому часі питання може бути винесене на розгляд парламентського комітету.

2. Я не бачу зараз нагальної потреби прискорювати формат прийняття законодавства про повоєнні вибори. Наголошую, що йдеться саме про законопроект про президентські вибори. Перспектив урегулювання війни та проведення виборів у найближчий період війни, на превеликий жаль, ми не бачимо, а проведення виборів в умовах правового режиму воєнного стану містить величезну кількість ризиків, включно зі спробами зриву голосування, мінімізації явки, тобто використання різноманітних механізмів для того, щоб підірвати довіру до виборчого процесу. Це особливо великий ризик. Вибори можуть стати частиною мирних домовленостей із Росією – у цьому є дуже велика небезпека. Тому, власне, немає особливої нагальної потреби саме зараз прискорюватися. Коли створювалася робоча група, побутувала думка про можливість досягнення перемир'я та проведення виборів наприкінці весни. Зараз такого оптимізму поки що ми не бачимо.

Виходячи з логіки виборчого законодавства черговість виборів мала би бути наступною: президентські, парламентські, пізніше місцеві вибори. Є логіка виборчого законодавства, норми закону, але український парламент може прийняти й іншу черговість, може

об'єднати проведення виборів. Та мені не віриться саме в такі механізми. Думаю, що черговість проведення виборів збережеться, бо вона відповідає політичній логіці, потребам сьогодення влади і монобільшості, тому що ті відсотки, які отримає Володимир Зеленський на президентських виборах, покращать можливості для його команди прийти до парламенту, подолати виборчий бар'єр. Це моє бачення політичної логіки, але я не виключаю, що воно може бути іншим, і буде спроба пограти з черговістю виборів. Попереду на нас чекає багато суперечок, пов'язаних зі спробами нав'язати певний політтехнологічний сценарій організації виборів. До прикладу, ми вже бачили намагання організувати вибори в електронному форматі – такі заяви лунали від представників влади. В цьому я бачу логіку політтехнологічного характеру, яка б дозволяла залучати голоси молодих виборців, що могло би бути вигідним для окремої політичної сили. Я не виключаю, що можуть бути спроби і понизити віковий ценз для виборців, про що раніше заявляли представники влади.

3. Я думаю, що достатнього проміжку часу, на превеликий жаль, ми не отримаємо. З огляду на внутрішньополітичні події, цілком очевидно, що для влади буде вигідний швидкий формат проведення виборів. Власне, для того, щоб головні опоненти влади, а це будуть умовні військові політичні партії, не змогли набрати ваги: побудувати організаційну мережу, виборчі мережі, провести повноцінні виборчі кампанії, акумулювати кошти. Це потребує значного часу. Виходячи з цієї логіки, думаю, що для влади буде вигідний швидкий формат проведення виборів.

Якщо говорити про підготовку до виборів, я б швидше говорив не про вибори, а про відновлення демократичних інституцій, повноцінного мовлення українського телебачення, про інші аспекти, пов'язані з виборами. Наприклад, на п'ятому році повномасштабної війни я не бачу жодної логіки у тому, щоб обмежувати повноцінне мовлення українських телеканалів і продовжувати існування у форматі єдиного марафону новин. Якщо ця практика була виправдана у перші

місяці широкомасштабного вторгнення, то зараз це швидше нагадує відбудову інформаційного формату пізнього Радянського Союзу, що не характерно для демократичної держави. Тому логіки у єдиному марафоні немає жодної.

Але натомість в інформаційному полі діє «закон сполучених посудин» – оскільки громадяни не отримують повноцінної інформації через телебачення, вони йдуть шукати цю інформацію в анонімних джерелах, зокрема в телеграм. Тому в нас повністю зруйноване інформаційне поле, на руїнах якого вибудували покруч популярних телеграм-каналів, телеграм-мереж. Вони мають власників і мають чітке політичне забарвлення. Коли ми говоримо про демократичні вибори, то я вважаю, що відновлення повноцінної роботи телебачення, що зменшить вплив телеграму в країні автоматично, мало би відбуватися саме зараз.

У робочій групі побутує думка про мінімум піврічний період часу для підготовки виборчого процесу, але очевидно цього не буде. Навіть терміну в рік чи півтора роки нам теж не буде достатньо для того, щоб підготуватися.

4. Окрім телеграм-каналів, ключовим буде питання законодавчого регулювання реклами в мережі інтернет, зокрема в соціальних мережах. Це буде питання чистоти виборчих коштів, пов'язаних із фінансуванням медійної складової у виборчій кампанії. Щоб у нас не було ейфорії, варто нагадати досвід сусідів, де роль російських або проросійських медіа була надзвичайно великою. Росія не просто втручається у вибори в країнах Європи чи у Сполучених Штатах, вона інколи працює як бульдозер, виконуючи руйнівну функцію. Наприклад, я намагався проаналізувати кількість української аудиторії проросійських і російських проросійських телеграм-каналів – сумарно нарахував понад 10 мільйонів, це надзвичайно багато. І тут уже питання не телеграму, це питання національної безпеки. Завдяки проросійським каналам, які відкрито працюють, можна посіяти паніку, створити масштабні провокації, збільшити чи зменшити явку виборців, поширивши лише неправдиву інформацію, наприклад, про псевдозамінування або теракти на виборчих дільницях. Я давно

є прихильником ідеї про заборону телеграму як мінімум на період дії правового режиму воєнного стану. З технічного боку це зробити надзвичайно складно, але ми бачимо, що ані уряд, ані парламент не зробили жодних кроків для того, щоб принаймні обмежити чи врегулювати роботу цієї мережі. У цьому плані є показовою робота парламентського комітету з питань свободи слова, який складається лише з трьох народних депутатів, один з яких, Нестор Шуфрич, має проблеми із законом і не може брати участь у роботі комітету. За такого ставлення до питань свободи слова ефективність роботи в цьому напрямі може бути лише мінімальною. Тому всі розмови політиків про обмеження або заборону телеграму я сприймаю, на превеликий жаль, винятково як піар-ігри, як намагання зробити красиві дії, красиві кроки. Але при цьому вони не знаходять відображення у проектах законодавчих актів і немає жодних перспектив у планах законодавчої роботи.

Юлія Кириченко, радниця голови Верховної Ради, співголова Ради Реанімаційного пакету реформ:

1–2. Я входжу до всіх підгруп, які є в робочій групі. Всі підгрупи опрацьовували певні ідеї з різною інтенсивністю, в цілому вже є готові рішення до законопроекту. Але десь із березня є призупинення роботи майже у всіх підгрупах, трохи більше тривала робота з питаннями внутрішньо переміщених осіб і військових. Зараз треба вносити і ухвалювати те, що вже напрацьоване якісно і зрозуміло. Щоправда, незрозумілим є час, коли мають відбутися вибори.

Робоча група не розв'язувала питання, якими будуть перші вибори, чи взагалі будуть вибори об'єднані, виходячи з того, що ми реально не знаємо, коли вони можуть бути проведені. Єдине, у чому однастайні всі підгрупи, – це відбудеться щонайменше через шість місяців після припинення або скасування воєнного стану. І мова не про день виборів, щоб ви розуміли, а початок виборчої кампанії.

Напрацювання підгруп ще не внесені до парламенту. Коли це станеться, парламент зможе над ними працювати.

3. Коли ми говоримо про достатній проміжок часу, то говоримо про термін щонайменше пів року до початку виборчого процесу. Тобто до моменту голосування, якщо це президентські вибори і процес не скорочувати, проводити у два тури – плюс три місяці, загалом дев'ять місяців. Якщо говоримо про парламентські вибори – це плюс два місяці, загалом вісім місяців. І розглядається, звісно, що спочатку будуть проведені національні вибори, але це рішення не ухвалене повністю.

4. Найбільшим викликом для медіа стане втручання країни-агресорки. Маю на увазі дезінформацію, заведення проросійських політичних проєктів, які будуть маскуватися, підкуп виборців через крипту, через платформи суспільного доступу, зокрема телеграм-канали. Втручання Росії, яке може відбуватися з різних країн, стане найбільшим викликом.

Ірина Корженкова, очільниця парламентського напрямку ГО «Рух Чесно»:

1. Так, робота триває і буде тривати до прийняття нового законодавства. Проте нині процес не такий активний, як на початку створення робочої групи.

Я входжу до підгруп із питань ВПО, ТОТ і прифронтових територій і з питань голосування за кордоном. З того, що вже узгоджено іншими підгрупами та презентовано на загал, можна виділити:

- Підгрупа з питань ВПО, ТОТ і прифронтових територій запропонувала поетапний механізм участі ВПО: Мінсоцполітики надає ЦВК доступ до єдиної бази даних про переселенців, верифікація йде через РНОКПП і задекларовану адресу проживання; зміна місця голосування – заявницьким принципом, не пізніше ніж за 30 днів до виборів. Дільниць на окупованих територіях, у Білорусі й Росії не буде, онлайн-голосування виключене повністю. Окремо – жорсткі «фільтри» для кандидатів: обов'язкове декларування будь-якої співпраці з агресором з 2014 року (робота в окупаційній адміністрації, участь у збройних формуваннях ворога, пропагандистські медіа), перевірку робитиме міжвідомча комісія при Мін'юсті, яка через суд зможе ініціювати скасування реєстрації

кандидатів-коллаборантів. Це найбільш дискусійний блок.

• Підгрупа з питань голосування за кордоном – опрацювала 26 статей запропонованого ЦВК законопроєкту, 19 із них погоджено. Виборчий процес стартуватиме не раніше ніж через шість місяців після скасування воєнного стану. Фінансування закордонних дільниць – завчасне, через МЗС; дільниці можуть розміщуватися поза дипустановами, а виборчі скриньки – надаватися урядами інших держав за умови опломбування. Не вирішено: як голосуватимуть військові за кордоном (тут позиції МЗС і ЦВК розходяться), критерії відкриття додаткових дільниць, публічність списків виборців.

2. Тут варто розділити політичну риторику й юридичну реальність.

Ключовий орієнтир не «коли парламент розпочне роботу над законопроєктом» (ця робота вже триває через профільну робочу групу), а коли зникнуть технічні перешкоди: нормальна робота Державного реєстру виборців, оновлення даних про масову внутрішню міграцію, забезпечення голосування на прифронтових територіях і для приблизно 6 мільйонів українців за кордоном.

Щодо черговості. Тут можна виокремити два підходи.

Черговість за тим порядком, у якому вибори мали відбутися. Чергові вибори до Верховної Ради мали пройти 29 жовтня 2023 року, а президентські – 31 березня 2024-го. За цією логікою першими мають бути парламентські вибори.

Черговість за фактичним періодом здійснення повноважень. Глава держави набув повноважень раніше, 20 травня 2019 року, і реалізує представницький мандат довше за парламент (який працює з 29 серпня 2019-го). За цією логікою першими мають бути президентські вибори.

Теоретично виборчий процес можна було б запускати одночасно. Виборчий кодекс це технічно допускає: за ч. 2 ст. 78 Верховна Рада призначає чергові вибори президента не пізніше як за 100 днів до дня голосування, а сама кампанія триває 90 днів; за ч. 2 ст. 136 ЦВК оголошує про початок виборчого процесу до Верховної Ради не пізніше як за 61 день

до дня голосування. Тобто у часі дві кампанії цілком можуть накладатися.

Але є пряма законодавча заборона: ч. 4 ст. 3 Виборчого кодексу не дозволяє проводити одні чергові чи позачергові загальнодержавні вибори одночасно з іншими черговими чи позачерговими загальнодержавними виборами, а також із черговими місцевими виборами.

Остаточна черговість залежатиме від того, який із двох підходів оберуть законодавці, якщо, звісно, вирішальним не стане принцип політичної доцільності, а не юридичної логіки.

3. Формулювання резолюції Європарламенту навмисно рамкове. У межах робочої групи вже є конкретніший орієнтир, узгоджена норма про те, що виборчий процес не розпочинається раніше, ніж через шість місяців після завершення чи скасування воєнного стану. Цей термін узгоджений і міжфракційним меморандумом, про який я згадувала вище.

Але я б наголосила: шість місяців – це юридично зафіксована нижня межа, а не гарантія «достатності» в сенсі резолюції ЄП. Реальна готовність залежить від того, наскільки швидко вдасться повністю відновити Державний реєстр виборців, підготувати території для відкриття дільниць, повернути конкурентне медіасередовище й забезпечити технічну спроможність голосування для мільйонів ВПО й українців за кордоном. Якщо ці процеси затягнуться, шість місяців перетворяться на суто формальну дату, а не на реальну готовність до вільних і чесних виборів, і саме це, на мою думку, мали на увазі євродепутати, коли уникали конкретної цифри.

4. Два виклики накладаються один на одного. Перший: тема легітимності влади під час і після війни вже є однією з ключових мішеней російської пропаганди, яка експлуатує юридичні нюанси й тисне психологічно, нав'язуючи наратив «нелегітимності». Це підсилюється й заявами на кшталт слів Дональда Трампа про втрату Україною статусу демократії через відсутність виборів. Медіа уже доводиться постійно спростовувати цей токсичний фон і всередині країни, і на міжнародній арені.

Другий виклик суто технічний і водночас дуже медійний: пояснити мільйонам

виборців нові правила. Йдеться про механізм голосування переселенців через верифікацію за єдиною базою даних, про порядок для 6 мільйонів українців за кордоном, про «фільтри» для кандидатів і перевірку фактів колабораціонізму. Держава вже анонсувала окрему інформаційну кампанію для жителів тимчасово окупованих територій, і роль медіа

тут буде не менш вирішальною, ніж роль законодавця: без зрозумілої комунікації навіть технічно бездоганний закон ризикує зіткнутися з недовірою або низькою явкою (*Детектор Media* (<https://vybory.detector.media/2026/08/02/eksperty-odnostajni-na-pidhotovku-do-vyborchoho-protseesu-potribno-minimum-piv-roku-opytuvannya/>). – 2026. – 2.08).

О. Горецький, Новини Одеси та України: Про те, як медіація може зупинити хронічні конфлікти в Україні

Невелике містечко Вільямс у південному Орегоні навряд чи потрапило б у підручники з права, якби не одне рішення федерального агентства, яке місцеві жителі вважали несправедливим. Бюро управління земельними ресурсами США планувало продати під вирубку значну частину лісу Scattered Apples у долині Вільямс-Крік. Громада заперечувала. Екологічна організація підтримала. Подали позов до суду. І саме тут розпочався кейс, що увійде в історію американської медіаційної практики.

Але ця стаття не лише про ліс і не лише про Орегон. Вона про те, як медіація дозволяє знайти рішення там, де судовий процес міг би роками затягувати конфлікт, виснажувати всіх учасників і зрештою дати результат, незадовільний для кожної зі сторін. І про те, що місце за столом переговорів – це іноді більше, ніж судова заборона.

Конфлікти довкола державних земель у США: хто має право голосу

Питання управління природними ресурсами в США давно вийшло за межі суто адміністративних рішень. Федеральні землі – ліси, пасовища, водойми – є спільним надбанням, і рішення щодо їх використання зачіпають інтереси одразу кількох груп: місцевих громад, екологічних організацій, лісозаготівельних компаній і державних агентств. Ці групи мають різні, зазвичай суперечливі інтереси – і всі вважають свою позицію законною і обґрунтованою.

Місцева громада бачить у лісі частину свого ландшафту, місце для відпочинку

і культурну цінність. Лісозаготівельна компанія бачить у ньому економічний ресурс і робочі місця. Федеральне агентство зобов'язане балансувати між господарськими, екологічними і соціальними завданнями, діючи в рамках складного законодавства. Екологічна організація відстоює збереження біорізноманіття і довгострокову екологічну стійкість. Жодна з цих позицій не є помилковою – вони просто відображають різні цінності і різні часові горизонти.

Юридичний механізм захисту у таких ситуаціях – Закон про національну екологічну політику (NEPA) – зобов'язує федеральні агентства проводити оцінку екологічного впливу перед будь-якими великими рішеннями щодо природних ресурсів. Утім, навіть ретельна оцінка не завжди задовольняє всі зацікавлені сторони. Громади нерідко відчують себе виключеними з процесу ухвалення рішень, а судові позови стають єдиним доступним інструментом впливу.

Проблема судового шляху в таких конфліктах є системною. По-перше, він тривалий: справи про порушення NEPA можуть розглядатися роками. По-друге, він дорогий – і для позивачів, і для держави. По-третє, і це найважливіше, він бінарний: суд або дозволяє проєкт, або забороняє його. Такий підхід не залишає простору для творчих рішень, які могли б враховувати інтереси кількох сторін одночасно. Саме в таких умовах медіація набуває особливого значення: замість багаторічних судових баталій з непередбачуваним результатом вона пропонує структурований простір для переговорів, де

кожна сторона може висловити свої реальні інтереси і шукати взаємоприйнятне рішення.

US Institute for Environmental Conflict Resolution: як працює федеральна екомедіація

У 1998 році Конгрес США заснував спеціалізовану установу – US Institute for Environmental Conflict Resolution (USIECR), що функціонує під егідою Udall Foundation. Її мета – надавати незалежну допомогу у вирішенні екологічних конфліктів за участю федеральних агентств. Інститут не нав'язує рішень і не виступає на боці жодної зі сторін: він забезпечує процес, у якому сторони самі доходять до угоди.

Робота USIECR охоплює кілька ключових етапів. Спочатку проводиться оцінка ситуації: спеціалісти з'ясовують, чи є переговорна угода взагалі можливою, хто є зацікавленими сторонами, які їхні інтереси та позиції. Якщо оцінка показує, що медіація має сенс, Інститут залучає медіаторів зі свого Національного реєстру фахівців з екологічного вирішення конфліктів. Ці медіатори – не державні службовці, а незалежні професіонали з досвідом у конкретних галузях: лісовому господарстві, водних ресурсах, управлінні земельними угіддями.

Ключовою особливістю федеральної екомедіації є те, що вона не підміняє судовий процес, а доповнює або замінює його за згодою всіх сторін. Суд може направити справу на медіацію – як це і сталося у справі Scattered Apples – або самі сторони можуть звернутися до USIECR до подання позову. В обох випадках медіатор виступає нейтральним фасилітатором, завдання якого – допомогти сторонам почути одне одного і знайти рішення, яке відповідає їхнім реальним інтересам, а не лише заявленим позиціям. Процес є добровільним, конфіденційним і структурованим – і саме ці три властивості разом роблять його ефективним там, де звичайні переговори зайшли б у глухий кут.

Практика USIECR демонструє, що найскладніші конфлікти – ті, де стикаються економічні інтереси, екологічні цінності й

права громад – часто можна вирішити саме через медіацію, якщо процес організований правильно. Справа Scattered Apples є яскравим підтвердженням цієї тези.

Кейс Apple Timber: передісторія конфлікту

У лютому 2004 року мешканці Вільямса разом з екологічною організацією Klamath-Siskiyou Wildlands Center подали позов проти Бюро управління земельними ресурсами щодо планового продажу лісу Scattered Apples. Претензії були конкретними: позивачі стверджували, що агентство порушило NEPA, не провівши належної оцінки впливу лісозаготівлі на популяцію плямистої сови, ґрунти, водні ресурси, рибне господарство та естетику ландшафту. Крім того, агентство відхилило альтернативний план громади, який передбачав обмеження діаметра зрізаних дерев 12 дюймами і зосередження на відновлювальних роботах – проріджуванні лісу та укріпленні берегів річок.

Бюро управління земельними ресурсами наполягало на тому, що комерційне проріджування є необхідним для зниження ризику лісових пожеж і покращення здоров'я лісу. Це аргумент, який важко заперечити в принципі – і разом з тим він не враховував конкретних цінностей і занепокоєнь місцевої громади щодо найбільш чутливих ділянок долини.

У грудні 2004 року суддя Майкл Хоган виніс рішення на користь позивачів: він констатував, що Бюро управління земельними ресурсами не виконало законодавчих вимог щодо оцінки впливу проєкту на довкілля. Однак замість заборони продажу суддя за клопотанням позивачів направив справу на юридичну медіацію. Це рішення стало поворотним моментом: замість перемоги однієї зі сторін у змагальному процесі справа отримала шанс на рішення, прийнятне для всіх.

Як проходила медіація: від оцінки до угоди

Медіація у справі Scattered Apples тривала сім місяців – з квітня по жовтень 2005 року. До процесу були залучені медіатори з

Національного реєстру USIECR: Тереза Єнсен з Theresa Jensen and Associates та Джонатан Ланге з Університету Південного Орегону – обидва мали профільний досвід у конфліктах, пов'язаних з природними ресурсами.

Процес розпочався з оцінки: медіатори провели консультації з усіма зацікавленими сторонами, щоб визначити, чи є переговорна угода досяжною. Висновок виявився позитивним. Далі юридичні представники кожної зі сторін разом з медіаторами розробили структуру процесу, умови участі та базові правила переговорів. Сторони не просто сідали за стіл – вони спільно конструювали простір для діалогу, що само по собі знижувало напруженість і формувало відчуття процедурної справедливості.

Переговори торкалися конкретних технічних питань: які ділянки можна вирубувати, які – зберегти, як забезпечити мінімальний вплив на старовікові дерева та середовище існування захищених видів. Це вимагало не лише юридичної, а й наукової компетентності: біолог і лісничий Бюро управління земельними ресурсами мали спільно з позивачами відбирати дерева, що підлягають збереженню. «Там ще можуть бути певні розбіжності безпосередньо на місці, але всі погоджуються, що саме такий підхід дозволяє зберегти найбільші дерева», – зазначила Еббі Джоссі, польовий менеджер округу Медфорд.

Загальна вартість медіаційних послуг склала 66 000 доларів. Для порівняння: скасування або зупинення лісових продажів через судові та законодавчі процедури щорічно коштують федеральному уряду мільйони доларів – враховуючи компенсації підрядникам, вплив на зайнятість і податкові надходження. Медіація виявилася не лише швидшим, а й значно дешевшим вирішенням конфлікту.

Результати: що отримала кожна сторона

Угода, затверджена суддею Хоганом, стала компромісом, який враховував інтереси всіх учасників. Позов було відкликано. Бюро управління земельними ресурсами отримало право на заготівлю деревини на 75% від початково запланованих обсягів – 471 акр з

умовою збереження щонайменше 60% лісового покриву на цих ділянках. Натомість 152 акри старовікових лісів, що є середовищем існування плямистої сови та інших видів, залишилися недоторканими.

Угода встановила чіткі часові рамки для прибирання порубкових залишків – від шести до вісімнадцяти місяців після заготівлі, що суттєво знижує ризик лісових пожеж. Але найбільш інноваційним елементом угоди стало право громади на нагляд. Позивачі отримали можливість супроводжувати адміністраторів контракту безпосередньо під час лісозаготівельних робіт, відвідувати вирубані ділянки після завершення робіт і отримувати щомісячні звіти в місцевому інформаційному бюлетені. Це не символічна поступка – це реальний механізм контролю, який перетворює громаду з пасивного спостерігача на активного учасника процесу.

Окрім того, угода передбачала створення координаційного комітету з представників місцевих, окружних, державних і федеральних органів влади, землевласників, громадських членів, груп інтересів і Ради водозбірного басейну Вільямс-Крік. Цей комітет мав стати постійним майданчиком для комунікації між громадою та Бюро управління земельними ресурсами – не лише щодо цього конкретного продажу лісу, а й щодо майбутніх рішень у долині.

Леслі Адамс охарактеризувала результат стримано, але точно: угода є «чудовим прикладом того, як Бюро управління земельними ресурсами працює з природоохоронниками і громадою для розробки плану, який усі можуть підтримати». Не всі були повністю задоволені: житель Вільямса Спенсер Ленард зазначив, що проєкт залишається «екологічно руйнівним» і не є справжньою відновлювальною роботою. Але він визнав, що новий варіант кращий від початкового. Це і є реальністю медіаційного компромісу: не ідеальне рішення для кожного, а найкраще досяжне рішення для всіх.

Залучення локальних спільнот як принцип сучасної медіації

Справа Scattered Apples цінна не лише як окремий успішний кейс, а й як ілюстрація

принципу, що стає дедалі важливішим у сучасній медіаційній практиці: залучення локальних спільнот до прийняття рішень, що безпосередньо впливають на їхнє життя.

Традиційно відносини між державними агентствами та місцевими громадами будувалися за моделлю «зверху донизу»: агентство приймає рішення, громада реагує – нерідко через суд. Ця модель витратна, повільна і генерує взаємну недовіру, яка накопичується роками. Медіація пропонує принципово іншу архітектуру відносин: структурований діалог, у якому сторони з асиметричними ресурсами і повноваженнями можуть говорити на рівних. Медіатор у цьому процесі не приймає рішень – він забезпечує умови, за яких рішення може народитися з самого діалогу.

У справі *Scattered Apples* громада Вільямс отримала не просто поступки від Бюро управління земельними ресурсами – вона отримала місце за столом на постійній основі через механізм нагляду та координаційний комітет. Це фундаментальна різниця між судовим рішенням, яке фіксує позиції сторін у момент конфлікту, і медіаційною угодою, яка закладає основи для тривалої співпраці. Суд вирішує конфлікт. Медіація може трансформувати відносини. Цей принцип від протистояння до партнерства – є одним з центральних у сучасній теорії та практиці медіації, і саме він детально розкритий у книзі «Медіація: український досвід і європейський вибір». Книга доступна у паперовому вигляді на Rozetka та як електронна книга в Apple Books – для тих, хто хоче розібратися в механіці медіаційного процесу не лише теоретично, а й на практиці.

В Україні цей принцип набуває особливої актуальності в контексті реформ місцевого самоврядування, земельних відносин і децентралізації, де конфлікти між громадами, бізнесом і державними органами стають дедалі частішими. Розуміння того, як ці конфлікти можна вирішувати цивілізовано і ефективно,

є стратегічно важливим – і досвід орегонської громади є тут красномовним прикладом.

Прецедент, що відкриває двері

Справа *Scattered Apples* увійшла в американську медіаційну практику як перший успішний приклад медіації з продажу лісу Бюро управління земельними ресурсами в Орегоні. Але її значення виходить далеко за межі одного штату чи однієї галузі.

По-перше, вона показала, що навіть у конфліктах з суттєвою асиметрією влади медіація може дати результат, який обидві сторони вважатимуть прийнятним. Бюро управління земельними ресурсами мало всі підстави розраховувати на судову перемогу або принаймні на затяжний процес, але обрало медіацію – і отримало можливість реалізувати 75% свого плану замість повної невизначеності судового провадження. По-друге, угода запровадила механізм постійного нагляду громади, перетворивши разовий компроміс на тривале партнерство. По-третє, вона довела економічну доцільність медіації: витрати на процес у 66 000 доларів є мізерними порівняно з мільйонними збитками від скасованих лісових продажів через судові баталії.

Модель, випробувана у Вільямсі, є прототипом для вирішення аналогічних конфліктів в інших регіонах і галузях. Ключовий урок простий: коли всі сторони конфлікту мають реальний стимул знайти рішення – і коли є грамотний нейтральний посередник, здатний структурувати цей пошук, – угода можлива навіть там, де вона здається недосяжною.

Ліс у долині Вільямс-Крік досі стоїть. Не весь – але чверть з нього, та, яку громада вважала найціннішою, залишилася недоторканою. І це стало можливим не завдяки судовій забороні, а завдяки діалогу (*Новини Одеси та України* (<https://times.od.ua/zemlya-lis-ta-gromada-oleg-goretskyj-pro-te-yak-mediatsiya-mozhe-zupynyty-hronichni-konflikty-v-ukrayini/>). – 2026. – 31.08).

О. Береза, LV.ua: Повноважність місцевих рад під час воєнного стану: новий етап розвитку української децентралізації

Українська децентралізація стала однією з найуспішніших реформ останнього десятиліття. Але повномасштабне вторгнення поставило перед нею питання, на яке законодавство 2020 року немає відповіді: що робити, коли місцева рада втрачає депутатів, а провести нові вибори неможливо?

Саме тому Всеукраїнська асоціація громад звернулася до депутатів Миколаївської міської ради підтримати та ухвалити відповідне звернення до Верховної Ради України про прийняття законопроекту №14405 «Про забезпечення повноважності місцевих рад в умовах воєнного стану», який має забезпечити безперервність роботи представницьких органів місцевого самоврядування.

Станом на кінець 2025 року понад 9 100 депутатів місцевих рад достроково припинили свої повноваження – це близько 21% від усіх обраних у 2020 році. У громадах, де вибори відбувалися за мажоритарною системою, заміщення депутатів не здійснюється, оскільки проміжні вибори під час воєнного стану заборонені.

У результаті частина рад уже втратила правомочність, а інші опинилися на межі втрати можливості ухвалювати рішення щодо бюджету, комунальних послуг і відновлення громад.

Для прикладу. До виконавчого комітету Миколаївської міської ради звернулися дружини та родичі полеглих захисників із запитом облаштування дороги до кладовища. Частина цієї дороги проходить через землі, які належать до об'єднаної територіальної громади. Міськрада виконала ремонт частини дороги на міській території та звернулася до ОТГ про необхідність ухвалення на сесії рішення про дозвіл на розробку землепорядної документації та передачу функцій замовника. Однак сесії ОТГ не збираються з грудня 2025 року і тому готується запровадження військової адміністрації.

Ключова ідея законопроекту – визначати кворум не від загального складу ради, а від фактичного складу, тобто кількості депутатів, повноваження яких офіційно визнані та не припинені.

І тут важливо уникнути небезпечної підміни понять. Фактичний склад – це не кількість присутніх у сесійній залі і не кількість депутатів, які беруть участь у голосуваннях. Законодавство України не встановлює обов'язку депутата бути присутнім на кожному пленарному засіданні; участь у роботі ради є способом реалізації представницького мандата, але не критерієм існування самого мандата.

Отже, єдиною правовою підставою для виключення депутата з фактичного складу є дострокове припинення його повноважень, а не фізична відсутність чи політичний бойкот.

Закон «Про статус депутатів місцевих рад» чітко визначає випадки, коли повноваження припиняються достроково. Серед основних підстав: відкликання за народною ініціативою; припинення громадянства України або виїзд на постійне проживання за кордон; обрання чи призначення на посаду, несумісну з депутатським мандатом; обрання депутатом іншої місцевої ради; визнання судом недієздатним або безвісно відсутнім; обвинувальний вирок із позбавленням волі або позбавлення права обіймати посади за корупційне правопорушення; смерть депутата.

Крім того, за рішенням самої ради повноваження можуть бути припинені, зокрема, за особистою заявою депутата про складення мандата або в інших випадках, прямо передбачених законом.

Саме ці юридичні факти, а не відвідуваність сесій, повинні визначати фактичний склад ради.

Законопроект також пропонує адаптувати процедури до умов війни: сесію може скликати одна третина чинних депутатів, рішення ухвалюються більшістю від фактичного

складу, а якщо кількість депутатів стане меншою за половину від загального складу ради, утворюється військова адміністрація для забезпечення безперервності влади.

Ці норми мають тимчасовий характер і діятимуть лише під час воєнного стану та ще шість місяців після його завершення.

Сьогодні головний виклик децентралізації полягає не у збереженні формальних процедур, а у збереженні легітимності місцевого представництва. Якщо фактичний склад

ради визначатиметься виключно юридичним статусом депутата, а не його присутністю на засіданні, Україна уникне маніпуляцій із кворумом і збереже здатність громад ухвалювати рішення навіть у найскладніших умовах війни.

Це і є новий етап української децентралізації: від передачі повноважень – до забезпечення стійкості демократичних інституцій (*LB.ua* (https://lb.ua/blog/oleksandr_bereza/761818_povnovazhnist_mistsevih_rad_pid.html). – 2026. – 27.08).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Рада суддів України оголосила конкурс на одну посаду судді Конституційного Суду України. Підставою для оголошення конкурсу стало припинення 21 листопада 2026 року повноважень судді Конституційного Суду України Віктора Городовенка, призначеного рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України від 13 листопада 2017 року.

Як повідомили під час засідання, Конституційний Суд України листом від 31 липня 2026 року поінформував Раду суддів України про необхідність оголошення конкурсу на одну вакантну посаду судді відповідно до вимог Закону України «Про Конституційний Суд України».

Членам Ради суддів заздалегідь були надані пропозиції та проект відповідного рішення. Під час обговорення додаткових пропозицій або запитань до проекту не надійшло.

За результатами голосування рішення про оголошення конкурсу було ухвалено одноголосно.

Окрім питання щодо конкурсу до Конституційного Суду, Рада суддів України розглянула організаційні питання підготовки та проведення XXI позачергового з'їзду суддів України.

Як зазначалося під час засідання, членам Ради суддів заздалегідь надіслали план організаційних заходів із підготовки та проведення з'їзду.

Зауважень або пропозицій щодо доповнення плану не надійшло. Після цього Рада суддів

одноголосно затвердила план організаційних заходів.

У рішенні Ради суддів зазначено, що інформацію голови Ради суддів України щодо організаційних питань підготовки та проведення XXI позачергового з'їзду суддів України взято до відома (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/369752-rada-suddiv-oholosyla-konkurs-na-posadu-suddi-konstytutsiinoho-sudu-ukrainy>). – 2026. – 19.08).

Напередодні чергового засідання комітету Верховної Ради суддя-спікер Північного апеляційного господарського суду, членкиня Ради суддів України Марина Барсук звернула увагу на парадокс, який склався з фінансуванням судової влади: при хронічному недофінансуванні системи надходження від судового збору суттєво перевищують заплановані показники.

За її словами, при очікуваних надходженнях у розмірі 5 млрд грн фактично вже акумульовано близько 7,5 млрд грн судового збору.

«Ми багато про це говоримо, але ситуація майже не змінюється, ба більше, стає парадоксальною. Судовий збір формує спеціальний фонд, який ми самі акумулюємо і маємо використовувати на потреби судової влади», – зазначила суддя Барсук.

На цьому тлі вона ставить питання про можливість спрямування наявного фінансового ресурсу на виконання передбачених законом гарантій суддівської винагороди.

«Якщо ці надходження дозволяють перекрити необхідні кошти, то чи не є це також важливою потребою судової влади – виконати закон і сплатити передбачену законом винагороду?» – наголосила суддя.

Раніше Барсук також звернула увагу на ширшу проблему фінансування судової системи та запропонувала державі публічно порахувати, скільки коштів за останні роки фактично не було витрачено через тисячі незаповнених суддівських посад.

За її словами, в Україні працює трохи більше 4 тис. суддів при розрахунковій потребі близько 11,5 тис. У системі апеляційних судів вакантними залишаються близько 53,4% посад.

При цьому скорочення фактичної чисельності суддів не супроводжується відповідним зменшенням кількості справ. У 2025 році до місцевих та апеляційних судів надійшло 4,82 млн справ, суди розглянули 4,53 млн, а залишок нерозглянутих справ за рік зріс на 28% та перевищив 1,15 млн.

За даними ДСА України, станом на кінець 2025 року 80 судів працювали у складі 50% і менше від установленної штатної чисельності. У 20 місцевих загальних судах правосуддя здійснював лише один суддя.

Водночас фінансове забезпечення судової влади на 2026 рік становить лише 59,4% від визначеної потреби. За словами Барсук, розрив між потребами системи та передбаченим фінансуванням становив близько 14,1 млрд грн у 2025 році та 15,5 млрд грн у 2026-му – тобто майже 30 млрд грн за два роки.

На цьому тлі надходження від судового збору, навпаки, перевищують бюджетні очікування. У 2025 році суди забезпечили близько 5,7 млрд грн судового збору при запланованих 3,6 млрд грн, виконавши план на 159%. У 2026 році тенденція продовжилася: при очікуваних 5 млрд грн фактичні надходження вже становлять близько 7,5 млрд грн.

Суддя Марина Барсук наголошує, що багаторічний кадровий дефіцит має також фінансовий вимір. Держава не здійснює виплати суддівської винагороди, доплат та відповідних нарахувань за тисячами незаповнених посад, однак загальна сума коштів, не витрачених

таким чином протягом останніх років, досі публічно не розрахована.

«Скільки коштів заощаджено на судах, поки «на нас не було коштів»? За найскромнішими підрахунками – це десятки мільярдів», – зазначає членкиня РСУ Барсук.

На її думку, відповідний розрахунок мають публічно здійснити Державна судова адміністрація України та Міністерство фінансів.

Окремим питанням залишається виконання законодавства щодо суддівської винагороди. 25 червня набрав чинності Закон № 4905-IX, який передбачає відмову від окремої розрахункової величини у 2102 грн, що застосовувалася з 2021 року, та повернення до визначеного законом прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Саме тому напередодні засідання парламентського комітету Барсук Марина пропонує перевести дискусію від констатації хронічного дефіциту коштів до питання про використання вже наявного фінансового ресурсу судової системи (*Lexinform (<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/sudy-vzhe-akumulyuvaly-7-5-mlrd-grn-sudovogo-zboru-suddya-barsuk-zaklykala-vyrishyty-pytannya-finsuvannya-sudovoyi-vlady>). – 2026. – 19.08*).

В Україні накопичуються конституційні питання, які потребують офіційного тлумачення, однак їхнє вирішення відкладається на невизначений термін. На думку заслуженої юристки України Марини Ставнійчук, одна з причин – нездатність Конституційного суду оперативно ухвалювати рішення у найбільш складних і резонансних справах. Про це вона заявила в інтерв'ю YouTube-каналу «Комерсант Український».

Як приклад юристка навела питання конституційного статусу президента та тривалості його повноважень.

Так, за її словами, ще у 2023–2024 роках вона пропонувала звернутися до Конституційного суду для офіційного роз'яснення відповідних положень Конституції – зокрема щодо кількості президентських термінів, їхньої тривалості та статусу глави держави в нинішніх умовах.

«Це не тому, що Володимир Зеленський, а тому, що це питання до певної міри є питанням

певної конституційної невизначеності», – пояснила Ставнійчук.

Однак відповідне звернення так і не було зареєстроване. Юристка пов'язує це, зокрема, зі станом самого Конституційного суду, який тривалий час фактично не працював у повноцінному режимі.

«Вся робота і якість роботи Конституційного суду України, на жаль, дає мені підстави говорити про те, що найбільш складні, найбільш резонансні питання, які вимагають стержневої конституційно-правової позиції, аргументації, сміливості від суддів Конституційного суду, не вирішуються в Конституційному суді роками», – зазначила вона.

На думку юристки, за таких умов політики могли свідомо уникати звернення до

Конституційного суду з питань, які стосуються виборів, легітимності влади та майбутнього президентського терміну.

«Очевидно, політики і не звернулись, розуміючи, що за роки можуть і не отримати відповіді від Конституційного суду», – сказала Ставнійчук.

Водночас юристка наголосила, що після завершення війни Україні доведеться вирішувати низку конституційно-правових питань, які сьогодні залишаються без чіткої відповіді.

«Тим не менше, ця проблема рано чи пізно постане», – підсумувала Ставнійчук (*Комерсант Український* (<https://komersant.ua/konstytucijnyj-sud-rokamy-movchyt-u-najbilsh-rezonansnyh-pytannjah-stavniychuk/>). – 2026. – 27.08).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

М. Ставнійчук, член Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) від України (2007-2013 рр.), заслужений юрист України, кандидат юридичних наук

Доступ до правосуддя без доступу (частина 1)

Доступ до правосуддя починається задовго до першого судового засідання. Він починається в той момент, коли людина, чиє право порушене, вирішує: чи варто взагалі звертатися до суду. Постають цілком практичні речі – скільки це коштуватиме, чи потрібен адвокат, вартість його роботи, наскільки складною буде процедура, скільки часу триватиме справа і які ризики доведеться взяти на себе.

Я хочу розпочати серію розмов про доступ до правосуддя в Україні. Перший матеріал – про звичайну людину і суд. Про те, наскільки реально сьогодні пересічному українцю скористатися судовим захистом і чи не перетворюється гарантоване державою право на складний, дорогий і виснажливий механізм.

На рівні закону все виглядає переконливо. Конституція гарантує кожному право на судовий захист, процесуальне законодавство –

рівність сторін, можливість подавати докази, бути почутим і оскаржувати рішення.

Двері суду формально відкриті для всіх. А тепер спробуйте в ці двері увійти.

Перший бар'єр – гроші.

У 2026 році прожитковий мінімум для працездатної особи становить 3328 гривень. Від нього розраховуються, зокрема, ставки судового збору. За подання фізичною особою цивільного позову немайнового характеру це 0,4 прожиткового мінімуму – 1331 гривня 20 копійок. За майновим позовом – 1% ціни позову в установлених законом межах. Тобто залежно від ціни позову судовий збір для фізичної особи може становити від 1331,20 до 16 640 гривень.

Для когось це прийнятна сума. А для пенсіонера, людини з мізерною зарплатою, самотньої матері чи сім'ї, яка рахує кожен гривень, – уже питання. При цьому людина ще нічого не виграла. Суд ще навіть не

встановив, чи справді її право порушили. Вона лише просить державу це перевірити.

Не погодилися з рішенням – наступна інстанція і нові витрати.

Так, закон передбачає можливість звільнення від судового збору, його зменшення, відстрочення чи розстрочення за певних умов. Але для цього треба знати про такі механізми, правильно звернутися до суду і підтвердити свій майновий стан.

Тут виникає парадокс: щоб отримати доступ до суду, людина спочатку повинна юридично грамотно довести, що не має достатньо грошей на цей доступ. Я не вважаю сам судовий збір злом. Судовий процес не існує поза економікою. Питання в іншому: у який момент плата за суд перестає бути розумним процесуальним платежем і стає бар'єром між людиною та захистом її права?

І цей бар'єр цілком можна зробити нижчим. Насамперед держава не повинна змушувати людину повторно доводити те, що вже й так знає про неї сама. Якщо в державних реєстрах є інформація про офіційний дохід, пенсію, соціальну допомогу чи статус безробітного, суд за згодою особи має отримувати ці відомості сам. Пільга щодо судового збору повинна визначатися максимально автоматизовано, без десятка довідок і ходіння людини між державними органами.

Сам підхід до розміру збору також варто більше прив'язувати до реального фінансового становища людини. Одна й та сама сума має абсолютно різну вагу для громадянина з доходом 15 тисяч гривень і того, хто заробляє 100 тисяч.

Електронні інструменти тут теж можуть працювати значно краще. Можливість розрахувати судовий збір і сформувати квитанцію вже є на сайтах судів. Наступний крок – зробити цей сервіс персональним: людина відповідає на кілька простих запитань і бачить не тільки суму збору, а й чи має вона підстави для звільнення, зменшення, відстрочення або розстрочення та які документи для цього потрібні. Там само можна автоматично формувати відповідну заяву.

Якщо з документів уже очевидно, що судовий збір може стати для людини суттєвим

фінансовим тягарем, вона повинна отримати зрозуміле повідомлення про свої процесуальні можливості. Це не допомога одній зі сторін у спорі, а нормальне інформування громадянина про його право.

Для життєво важливих категорій спорів – щодо житла, праці, соціальних виплат, базових потреб людини – варто окремо говорити про нижчі ставки або можливість сплати збору після вирішення справи. А якщо позов задоволений і судові витрати присуджені на користь людини, їх відшкодування має бути максимально автоматизованим, а не перетворюватися на нову бюрократичну процедуру.

Але навіть якщо гроші на збір знайшлися, починається наступний рівень. Закон дозволяє людині представляти себе в суді самотійно. Формально адвокат їй не потрібен. Але спробуйте пройти складну судову справу без нього. Треба визначити компетентний суд і належного відповідача, обрати спосіб захисту, сформулювати вимоги, подати докази у визначені строки, розуміти правила їх допустимості, вчасно заявляти клопотання і не пропустити процесуальних строків. Не так оформив, не те додав чи не тоді подав. Не тим способом попросив захистити право. І судовий процес дуже швидко перетворюється для неспеціаліста на процедурний квест.

Безумовно, суддя не може бути адвокатом однієї зі сторін. Це суперечило б самій природі незалежного і безстороннього суду. Але є й інша крайність – коли форма починає затьмарювати зміст, а людина ризикує програти не тому, що вона не права по суті, а тому, що недостатньо добре знає процес.

Мені тут дуже близька проста формула: суд знає право, людина повідомляє факти. Технічна помилка не повинна сама по собі перетворювати право на захист на смугу нескінченного «процесуального пінг-понгу». Саме тому професійна правнича допомога часто стає вже не додатковою перевагою, а фактично необхідністю.

Тут людина вдруге впирається в гроші.

В Україні діє система безоплатної правничої допомоги. Кожен може безоплатно отримати консультацію юриста та роз'яснення щодо

своїх прав і порядку їх захисту. Право на представництво в суді коштом держави мають визначені законом категорії. Для повнолітніх осіб за критерієм доходу йдеться, зокрема, про середньомісячний дохід не вище двох прожиткових мінімумів відповідної соціальної і демографічної групи.

Тут утворюється величезна сіра зона. Людина вже може бути недостатньо бідною, щоб отримати адвоката коштом держави, але далеко не настільки забезпеченою, щоб безболісно оплачувати приватного адвоката, підготовку документів, участь у засіданнях та оскарження рішення. Саме цей прошарок громадян найчастіше випадає між двома системами.

На мою думку, від моделі «або держава платить усе, або людина платить усе сама» потрібно поступово відходити. Можна запровадити частково оплачувану державою правничу допомогу, коли частка співфінансування залежить від матеріального становища людини. Для когось держава покриває 25% вартості, для когось – 50 чи 75%.

Іншим інструментом можуть стати правничі ваучери для людей із невисокими та середніми доходами, якими частково оплачуються послуги адвоката у визначених категоріях справ. Але така система має працювати через

прозору мережу адвокатів, які добровільно беруть участь у програмі, з чіткими тарифами та стандартами якості.

При визначенні права на таку допомогу варто дивитися не лише на цифру офіційного доходу. Двоє людей з однаковою зарплатою можуть перебувати в абсолютно різних обставинах: одна утримує трьох дітей або члена сім'ї з інвалідністю, інша таких витрат не має. Реальна спроможність оплатити захист визначається не одним рядком у довідці про доходи.

Для стандартних юридичних послуг у межах державних програм можна встановити фіксовану або граничну вартість: консультація щодо доказів, підготовка типового позову чи апеляційної скарги. Окремо варто розвивати безоплатну ранню оцінку справи. Півгодини з фаховим юристом до подання позову іноді справді корисніші, ніж адвокат після року неправильно побудованого процесу.

Юридичні клініки університетів та про bono програми адвокатів теж можуть бути частиною цієї системи. Але саме частиною – з єдиними стандартами якості, а не дешевою заміною нормального державного фінансування правничої допомоги.

Продовження читайте у частині 2 (*Українська правда* (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/stavniychuk/6a87f581c8f1d/>). – 2026. – 21.08).

М. Ставнійчук, член Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) від України (2007-2013 рр.), заслужений юрист України, кандидат юридичних наук

Доступ до правосуддя без доступу (частина 2)

Навіть знайшовши гроші на судовий збір і адвоката, людина ще не знає, скільки насправді може коштувати їй судовий процес.

До власних витрат додається ще один психологічний і фінансовий бар'єр для звернення до суду. Людина розуміє: якщо вона програє, за певних умов на неї можуть бути покладені й витрати іншої сторони на адвоката.

І перед тим, як подати позов проти банку, великої компанії, забудовника чи іншого

сильного опонента, людина вже думає не лише про те, скільки коштуватиме їй власний захист. Вона думає: а скільки мені коштуватиме поразка? Такий страх теж здатний закривати ті самі формально відкриті двері суду.

Тому питання співмірності адвокатських витрат має бути не формальністю наприкінці процесу. Наймання великою компанією надзвичайно дорогої юридичної фірми не повинно перетворюватися на фінансову зброю проти слабшого опонента. Суд має оцінювати

не лише наявність рахунку та договору, а й те, наскільки заявлена сума відповідає складності конкретної справи.

Так само людина повинна заздалегідь розуміти свій можливий фінансовий ризик. Значні очікувані судові витрати сторони варто декларувати завчасно, щоб після завершення справи не виникала сума, яку опонент не міг навіть приблизно передбачити.

Корисним був би й окремий електронний розрахунок загального фінансового ризику: судовий збір, орієнтовні власні витрати, можливість їх компенсації та потенційні витрати у випадку програшу.

А перед поданням складного або дорогого позову адвокат має бути зобов'язаний письмово пояснити клієнту не лише розмір власного гонорару, а й можливі додаткові судові витрати та фінансові наслідки програшу. Усною розмови тут недостатньо. Письмове роз'яснення фіксує обсяг інформації, яку людина отримала до початку процесу, і відповідальність адвоката за належне інформування клієнта. Бо «скільки коштує адвокат?» – лише половина правильного питання.

Є ще одна дуже важлива річ – реальна рівність сторін. За законом людина і великий банк, громадянин і державний орган, працівник і велика корпорація мають рівні процесуальні права. Але однакові права ще не означають однакових можливостей ними скористатися. З одного боку може бути людина, яка вперше в житті тримає в руках матеріали судової справи. З іншого – юридичний департамент, адвокати, досвід десятків аналогічних процесів, доступ до необхідних документів, експертів і можливість судитися роками.

Особливо гостро ця нерівність проявляється тоді, коли доказ правоти людини знаходиться не в неї, а у її опонента – державного органу, роботодавця, банку, монополіста чи великої компанії. Формально можна просити суд такий доказ витребувати. Але якщо його не надають або надання затягується, саме громадянин ризикує залишитися без документа, необхідного для доведення своєї позиції. Оце і є різниця між формальною рівністю та реальною можливістю захистити себе.

Тут правила мають робити приховування доказів процесуально не вигідним. Якщо документ перебуває виключно під контролем іншої сторони і суд зобов'язав його надати, безпідставне невиконання такої вимоги повинно мати відчутні наслідки. Процесуальне законодавство вже передбачає заходи реагування за неподання витребуваних доказів без поважних причин. Але головне – щоб ці механізми реально працювали.

Я б тут категорично не говорила про якусь «презумпцію винності». У цивільному процесі це юридично неправильна конструкція. Натомість цілком логічним є принцип несприятливих процесуальних наслідків: якщо сторона без поважної причини приховує доказ, який перебуває під її контролем, вона не повинна отримувати від цього перевагу.

У типових спорах професійна сторона могла б бути зобов'язана одразу розкривати стандартний набір документів. Роботодавець – документи щодо звільнення та оплати праці, банк – розрахунок заборгованості та рух коштів, страховик – документи, на яких ґрунтується відмова у виплаті.

Максимально прямим має бути й доступ судів до державних реєстрів. Людина не повинна місяцями отримувати від одного державного органу довідку лише для того, щоб передати її іншому державному органу – суду.

А там, де очевидно, що громадянин об'єктивно не може отримати доказ самостійно, суд має повноцінно використовувати передбачені законом механізми його витребування. Це не означає стати адвокатом людини. Це означає забезпечити реальну, а не декоративну рівність процесуальних можливостей. В адміністративних спорах щодо правомірності рішення чи дії органу влади закон уже покладає обов'язок доведення їх правомірності на сам суб'єкт владних повноважень.

А далі – час.

У 2025 році в судах України всіх інстанцій і юрисдикцій перебувало на розгляді близько 5,8 мільйона справ, з яких 4,6 мільйона було розглянуто. Сам Верховний Суд серед ключових проблем називає кадровий дефіцит і значне навантаження на суддів.

Тут потрібно бути справедливими до самих суддів. Неможливо вимагати розумних строків лише закликами «працювати швидше», якщо система роками не вирішує питання кадрового дефіциту та навантаження.

Але наслідок цього знову відчуває людина. Бо справа про звільнення, житло, виплати, борги чи соціальне право має зовсім іншу цінність сьогодні і через три роки.

Іноді запізніле правосуддя формально залишається правосуддям. А фактично вже не здатне повернути людині те, заради чого вона взагалі прийшла до суду.

Починати потрібно з очевидного – із суддівських кадрів. Вакансії треба закривати системно, а не кампаніями. Якщо суд роками працює половиною штатного складу, жодна цифровізація повністю цей дефіцит не компенсує.

Потрібне й реальне пріоритезування справ, у яких час безпосередньо впливає на саме право людини: звільнення з роботи, житло, соціальні виплати, утримання, здоров'я, сімейні спори.

Для простих і малозначних справ уже існують механізми спрощеного провадження. Їх варто застосовувати ширше й послідовніше там, де особиста присутність сторін і багаторазові засідання об'єктивно нічого не додають до якості рішення.

І навпаки – жорсткіше реагувати на очевидне затягування: нескінченні однотипні клопотання, необґрунтовані відкладення, неявки без поважних причин, несвоєчасне подання матеріалів. Процесуальні санкції для цього існують не для краси.

Корисним був би й зрозумілий процесуальний календар на початку справи: строки подання доказів, вирішення основних клопотань, орієнтовний перехід до розгляду по суті. Це дисциплінує і сторони, і сам процес.

Тривалість розгляду за категоріями справ і конкретними судами також повинна бути відкритою для суспільства. Але без примітивних рейтингів «хто виніс більше рішень». Нам потрібна не статистична швидкість ціною якості, а нормальні строки якісного правосуддя.

І, нарешті, якщо навантаження між судами критично відрізняється, держава має шукати

механізми його перерозподілу, а не роками спостерігати, як один суд працює на межі можливостей, тоді як в іншого зовсім інша ситуація.

Виграти справу – ще не означає завершити цей шлях. Рішення потрібно виконати.

Це окрема велика проблема, про яку варто говорити окремо. Бо справедливість закінчується не словами «позов задовольнити», а реальним відновленням порушеного права.

Державі час прибирати зайві ланки. Перехід від рішення суду, яке набрало законної сили, до його виконання має бути максимально автоматизований. Людина не повинна після кількох років суду починати новий бюрократичний квест із виконавчими документами.

Особливо це стосується рішень проти самої держави. Не можна переконливо вимагати від громадян поваги до суду, якщо влада затягує виконання справ, які програла. Для таких рішень потрібен максимально прямий механізм бюджетного виконання.

Окреме питання – відповідальність посадових осіб, які безпідставно не виконують рішення, хоча орган має для цього всі юридичні та фінансові можливості. Кримінальна відповідальність за умисне невиконання судового рішення в законодавстві існує. Наскільки ефективно вона працює на практиці – це вже тема окремої розмови.

У своєму електронному кабінеті людина повинна бачити весь рух виконання: хто відповідальний, що вже зроблено, які дії вчинені, чому рішення досі не виконано і що має відбутися далі. Соціально чутливі рішення, від яких безпосередньо залежить житло чи засоби існування людини, мають отримувати пріоритет.

Та й ефективність правосуддя давно пора оцінювати не лише кількістю розглянутих справ. Якщо рішення винесене, але не виконане, держава виміряла лише половину процесу.

Тому я не скажу, що в Україні немає доступу до правосуддя. Це було б неправдою. Українські суди працюють у надзвичайно складних умовах війни і розглядають мільйони справ. Але так само неправильно сказати: Конституція

гарантує право на суд, суди працюють – отже проблема вирішена. Не вирішена.

Ми роками реформуємо судову систему, але для звичайної людини суд досі часто залишається окремою реальністю – дорогою, складною і непередбачуваною. Для багатьох саме «йти до суду» означає роки очікувань і жодної впевненості, що результат щось реально змінить.

Не кожен готовий пройти через ці жорна. Хтось просто змиритися з порушенням свого права. І поки суд для людини сприймається саме так, говорити про повноцінний доступ до правосуддя зарано (*Українська правда* (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/stavniychuk/6a8e946491aeb/>). – 2026. – 26.08).

Ю. Кириченко, членкиня правління ЦППР, керівниця проєктів з питань конституційного права, співголова Ради Реанімаційного пакету реформ

Чи справді можливо провести вибори під час війни?

Сьогодні знову звучить теза: якщо війна триватиме роками, можливо, варто шукати механізм проведення виборів, не чекаючи її завершення.

Але війна і воєнний стан – це не просто юридичні перешкоди, які можна усунути зміною закону. Питання значно фундаментальніше: чи здатна держава під час війни забезпечити демократичні вибори? Не просто організувати голосування, а гарантувати вільне волевиявлення, реальну політичну конкуренцію, рівність кандидатів, свободу агітації, незалежні медіа, діяльність опозиції, таємницю голосування та безпеку виборців.

На моє переконання – ні.

Саме тому закон забороняє проведення президентських, парламентських і місцевих виборів під час воєнного стану. І ця заборона має не лише формально-юридичне підґрунтя. Мільйони українців перебувають за кордоном. Сотні тисяч служать у Силах оборони. Мільйони змінили місце проживання. Частина території окупована, частина громад живе під постійною загрозою обстрілів, виборча інфраструктура пошкоджена або зруйнована.

Чи можна говорити про рівність політичної конкуренції, коли один потенційний кандидат воює, а інший може вести повноцінну кампанію? Чи можна забезпечити однакові умови для агітації у Києві та прифронтовій громаді? Чи можна гарантувати безпечну роботу виборчих комісій, журналістів і спостерігачів під час ракетних атак?

Тому питання сьогодні має звучати інакше: не «як провести вибори під час війни?», а «що Україна має зробити вже сьогодні, щоб перші вибори після війни були справді демократичними?». І тут є цілком конкретні завдання.

Підготувати спеціальне законодавство для перших повоєнних виборів.

Чинних правил буде недостатньо. Війна змінила демографічну карту країни, місце проживання мільйонів людей, стан виборчої інфраструктури та безпекові умови. Ця робота вже розпочалася у парламентській робочій групі за участі фракцій і груп, ЦВК, інших державних органів та громадянського суспільства. Її результатом мають стати правила, погоджені завчасно, а не написані напередодні виборів.

2. Забезпечити легітимний, незалежний і професійний склад ЦВК.

4 жовтня 2026 року спливає семирічний строк повноважень 15 чинних членів Центральної виборчої комісії. Ще дві посади членів ЦВК є вакантними. Тому це питання потрібно вирішувати вже зараз. Саме ЦВК має готувати найскладніші вибори в історії незалежної України. Її склад не можна формувати поспіхом безпосередньо перед початком виборчого процесу.

3. Передбачити перехідний період після припинення воєнного стану.

Виборчий процес має розпочинатися не раніше ніж через шість місяців після

припинення або скасування воєнного стану. Це не відтермінування демократії. Це час, необхідний для її відновлення: політичної конкуренції, нормальної роботи партій, опозиції та медіа, підготовки виборчої інфраструктури й актуалізації Державного реєстру виборців.

4. Переглянути виборчу інфраструктуру та Державний реєстр виборців.

Потрібно переглянути мережу дільниць, округів і виборчих регіонів та законодавчо встановити об'єктивні безпекові критерії, за яких вибори на певній території тимчасово неможливі. Мільйони громадян змінили місце проживання, тому необхідно також забезпечити простий механізм перевірки й уточнення даних виборців.

5. Гарантувати виборчі права військовослужбовців.

Демобілізація не відбудеться за один день. Частина військових і після припинення воєнного стану залишатиметься у військових частинах. Потрібно забезпечити їм можливість голосувати із дотриманням свободи й таємниці волевиявлення. Не менш важливо гарантувати військовим право бути кандидатами. Служба державі не може стати причиною фактичного обмеження політичних прав.

6. Забезпечити голосування українців за кордоном, ВПО та громадян із деокупованих територій.

Існуюча мережа закордонних дільниць очевидно не розрахована на мільйони українців за межами держави. Тому вже сьогодні потрібні переговори з країнами їх перебування щодо відкриття додаткових місць голосування. Водночас виборчі процедури мають враховувати реальність мільйонів ВПО та людей, які повертатимуться на деокуповані території.

7. Захистити вибори від російського втручання.

росія обов'язково намагатиметься впливати на перші повоєнні вибори – через гроші, дезінформацію, соціальні мережі, інформаційні операції, підтримку окремих кандидатів і політичних сил. Тому вже зараз потрібно вдосконалювати законодавство про політичні партії, політичне фінансування та виборчі кампанії. Але тут є принципова межа: боротьба з російським втручанням не може стати виправданням для обмеження законної діяльності опозиції, незалежних медіа чи громадянського суспільства. Не можна захищати демократію шляхом її обмеження.

8. Відновити повноцінну політичну конкуренцію та медійний плюралізм.

Без цього демократичних виборів не існує. До початку виборчого процесу громадяни повинні мати доступ до різних політичних позицій, кандидати – рівні можливості для конкуренції, журналісти – свободу роботи, а опозиція – можливість повноцінно здійснювати законну політичну діяльність. Перші повоєнні вибори будуть не просто черговою виборчою кампанією. Вони стануть тестом на стійкість української демократії після війни.

Тому коли сьогодні запитують: «Чи потрібні Україні вибори?» – відповідь очевидна. Так. Безумовно. Але нам потрібні не вибори заради самого факту голосування. Нам потрібні вільні, чесні, конкурентні та демократичні вибори, легітимність яких не викликати сумнівів ні в українського суспільства, ні у наших міжнародних партнерів.

Саме тому проводити вибори під час війни – неправильно. А ось готуватися до них потрібно вже сьогодні. І «готуватися» – це не говорити про дату голосування. Це підготувати законодавство. Забезпечити легітимний склад ЦВК. Оновити Реєстр виборців. Створити механізми для військових, ВПО та українців за кордоном. Відновити політичну конкуренцію. Захистити вибори від російського втручання (*ЦППР (<https://pravo.org.ua/blogs/chy-spravdi-mozhlyvo-provesty-vybory-pid-chas-vijny/>). – 2026. – 19.08*).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 342.7+341.1

DOI: 10.33498/loim-2026-05-019

Софінська І. Фактор громадянства: множинність, вірність, ідентичність та доступ до влади в Європейському Союзі. Право України. 2026. № 5. С. 19-34.

Невідворотність євроінтеграційного курсу України, закріплена на конституційному рівні, спонукає нас до перегляду та переосмислення можливості доступу до влади осіб з подвійним (множинним) громадянством та їхньої участі в публічному житті держави. Національне законодавче опредметнення цього правового конструкту (та політичного інструменту) є різноманітним у 27 державах – членах Європейського Союзу – від заборони подвійного (множинного) громадянства усіх громадян до можливості (прийнятності) участі біпатридів у державотворчості. Визначальними принципами права Європейського Союзу у цьому контексті є свобода пересування осіб, заборона дискримінації і гарантування прав людини (права голосу та права бути обраним), пропорційність і правовладдя. Мета статті – проаналізувати та порівняти законодавче регламентування можливості особи з подвійним (множинним) громадянством (біпатрида) бути обраним главою держави (парламентарем, главою уряду чи міністром) у державах – членах Європейського Союзу, враховуючи етичні міркування чи нормативну вимогу припинити альтернативне громадянство, навіть якщо воно набуто від народження, напередодні обрання чи призначення на посаду. Наявність подвійного (множинного) громадянства в особи, яка реалізує право голосу, представляє державу на міжнародній арені, має доступ до влади, державної безпеки, таємниці та скарбниці, створює безпрецедентні виклики для правовладдя, упредметнює крихкість матриці громадянства щодо національної ідентичності та конституційного патріотизму, створює дилему щодо вірності особи усім і кожній державі громадянства. Переконана, що враховуючи заявлену європоцентричність

України, політико-правовий концепт громадянства однозначно потребує законодавчої визначеності та впорядкованості щодо опредметнення подвійного (множинного) громадянства, уточнення пріоритетності щодо кількості, часу і способу набуття громадянства.

УДК 342.7:004:341.645

DOI: 10.71404/LAW.UA.2026.2-2.32

Байрачна Л. К. Система цифрових прав людини: сучасні доктринальні підходи крізь призму практики ЄСПЛ. Право.UA. 2026. № 2. Ч. 2. С. 257-267.

Статтю присвячено дослідженню системи цифрових прав людини крізь призму сучасних доктринальних підходів та практики Європейського суду з прав людини. Актуальність теми зумовлена стрімкою цифровою трансформацією суспільства, яка спричиняє переосмислення традиційної системи прав і свобод людини, появу нових цифрових прав та необхідність формування ефективних механізмів їх правового забезпечення і захисту. Метою дослідження є обґрунтування системи цифрових прав людини шляхом аналізу сучасних доктринальних підходів до їх класифікації та узагальнення практики Європейського суду з прав людини щодо захисту прав людини у цифровому середовищі. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, метод правового моделювання та узагальнення судової практики. Для досягнення поставленої мети визначено основні види цифрових прав людини, проаналізовано сучасні наукові підходи до їх систематизації, а також досліджено практику ЄСПЛ щодо захисту цифрових прав і встановлено її вплив на формування сучасних європейських стандартів у сфері прав людини. Обґрунтовано, що

цифрові права людини є результатом еволюції традиційних прав і свобод під впливом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та цифрового середовища. Запропоновано розглядати систему цифрових прав через сукупність взаємопов'язаних елементів, серед яких ключове місце посідають право на доступ до Інтернету та цифрової інфраструктури, право на цифрову приватність, право на захист від автоматизованих рішень та алгоритмічної дискримінації, а також право на цифрову автономію. Доведено, що практика Європейського суду з прав людини відіграє визначальну роль у формуванні сучасних європейських стандартів захисту цифрових прав, забезпечуючи адаптацію положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод до викликів цифрової епохи. Зроблено висновок про необхідність подальшого розвитку доктрини цифрових прав людини та вдосконалення механізмів їх нормативного забезпечення відповідно до сучасних міжнародних стандартів.

УДК 341.231.14

DOI: 10.32842/2078-3736/2026.3.5

Яшарова М. М. Дерогація прав людини: міжнародні стандарти і практика України. Право і суспільство. 2026. № 3. С. 29-34.

У статті досліджується правова природа дерогації прав людини як особливого міжнародно-правового механізму тимчасового відступу держави від виконання окремих зобов'язань у сфері забезпечення прав і свобод людини в умовах війни чи іншої надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації. Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення належного балансу між потребами національної безпеки, оборони держави та дотриманням фундаментальних прав людини в умовах збройної агресії проти України та функціонування правового режиму воєнного стану. У роботі проаналізовано міжнародно-правові стандарти дерогації, закріплені у статті 15 Європейської конвенції з прав людини та статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, з акцентом на умовах їх

правомірного застосування, зокрема законності, необхідності, пропорційності, тимчасовості та недопустимості обмеження невідчужуваних прав. Особливу увагу приділено практиці Європейського суду з прав людини щодо оцінки допустимості дерогаційних заходів держав. Досліджено особливості застосування механізму дерогації в Україні після запровадження воєнного стану, проаналізовано відповідні акти Верховної Ради України, укази Президента України та повідомлення міжнародним інституціям про тимчасовий відступ від окремих міжнародних зобов'язань. Визначено ключові проблеми національної практики, серед яких ризики надмірного розширення дискреційних повноважень органів державної влади, недостатня визначеність процедур контролю за обмеженнями прав людини, а також потреба у посиленні судового й парламентського нагляду. За результатами дослідження обґрунтовано, що ефективність механізму дерогації безпосередньо залежить від чіткого дотримання міжнародних стандартів, принципу верховенства права та наявності дієвих інституційних гарантій захисту прав людини. Запропоновано напрями вдосконалення національного законодавства та правозастосовної практики України з урахуванням стандартів Ради Європи та сучасних викликів, пов'язаних із війною та повоєнним відновленням держави.

УДК 340.113:342.565.2(477)«1997/2026»

DOI: 10.32999/ksu2307-8049/2026-2

Лазарєв В. В. Генеза правничої термінології у практиці Конституційного Суду України (1997–2026 рр.). Науковий вісник ХДУ Серія Юридичні науки. 2026. № 2. С. 26-32.

У статті здійснено комплексний аналіз еволюції правничої термінології, яку формує Конституційний Суд України у своїй практиці з 1997 по 2026 роки. Визначено п'ять послідовних етапів становлення терміносистеми КСУ, кожен із яких відзначається специфічним набором категорій, зміною доктринальних орієнтирів та ступенем інтеграції міжнародних

стандартів. Встановлено, що на першому етапі (1997–2000 рр.) КСУ зосередився на уніфікації базових понять. Період 2000–2010 рр. характеризується переходом від описових до аналітичних правових категорій. Саме в цей період КСУ формує правові позиції. 2010–2014 роки характеризуються інтенсивним розширенням процесуальної термінології. У 2014–2020 роках відбувається оновлення термінологічної системи у зв'язку з реформою конституційного правосуддя та впровадженням інституту конституційної скарги. Поява нових процесуальних інститутів спричинила появу нових категорій, які визначають зміст і межі індивідуального конституційного контролю. Період після 2020 року відзначається суттєвим впливом правничої термінології Європейського Союзу на вітчизняну правову систему та безпекової складової, спричиненої збройною агресією проти України. Правнича термінологія КСУ стала важливим інструментом адаптації української правової системи до нових внутрішніх і зовнішніх викликів, забезпечуючи гармонізацію національних підходів з європейськими стандартами.

УДК 342.2.1

DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2026.1/04

Волошкевич Г. А. Право людини на громадянство та законні підстави його обмеження: новели 2026 року. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2026. Т. 37 (76). №1. С. 18–25.

Стаття присвячена комплексному науково-правовому аналізу права людини на громадянство як фундаментальної конституційної та міжнародно-правової гарантії, а також дослідженню допустимих меж його обмеження в умовах сучасних безпекових викликів. У центрі уваги перебувають новели законодавства 2026 року, зокрема зміни до статті 19 Закону України «Про громадянство України», якими істотно розширено перелік підстав втрати громадянства у зв'язку зі співпрацею з державою-агресором. Досліджується правова природа інституту припинення громадянства, співвідношення категорій

«позбавлення» та «втрата» громадянства, а також їх відповідність Конституції України та міжнародним стандартам у сфері прав людини. У статті обґрунтовується, що право на громадянство не має абсолютного характеру та може бути обмежене за наявності легітимної мети, зокрема захисту національної безпеки, державного суверенітету і територіальної цілісності. На основі аналізу міжнародних актів, практики Європейського суду з прав людини та підходів Венеційської комісії доводиться, що припинення громадянства є допустимим за умови дотримання принципів законності, правової визначеності, індивідуалізації та пропорційності втручання. Окрему увагу приділено порівняльному аналізу законодавства інших держав, у яких загроза національній безпеці визнається підставою для позбавлення громадянства. Водночас критично оцінюються окремі положення чинної редакції закону та підзаконних актів, зокрема щодо невизначеності понять «державо-агресор» і «державо-окупант», відсутності чіткої диференціації форм співпраці з окупаційною владою, а також процедурних аспектів ініціювання втрати громадянства. Зазначається, що надмірна дискреція органів виконавчої влади та недостатність процесуальних гарантій можуть створювати ризики свавільного втручання у правовий статус особи та порушення презумпції невинуватості. У підсумку робиться висновок про необхідність удосконалення нормативної конструкції інституту втрати громадянства з метою забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та захистом фундаментальних прав людини в умовах воєнної агресії.

УДК 42.734:349.2:331.45

DOI: 10.32751/2617-5967-2026-01-04

Кашута Є. Д. Конституційно-правові гарантії права працівника на безпечні та здорові умови праці в умовах воєнного стану. Соціальне Право. 2026. № 1. С. 30–38.

У статті здійснено системне дослідження конституційно-правових гарантій права працівника на безпечні та здорові умови праці в

умовах воєнного стану в Україні. Актуальність теми обумовлена тим, що з 24 лютого 2022 року, коли Указом Президента України № 64/2022 було запроваджено правовий режим воєнного стану на всій території держави, фактичний контекст реалізації трудових прав радикально змінився, проте конституційно–нормативна архітектура права на безпечні умови праці залишилася незмінною. Правовою серцевиною режиму трудових відносин у воєнний час є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136–ІХ, який не містить жодної спеціальної норми про охорону праці. Метою статті є комплексне дослідження конституційної природи права працівника на безпечні та здорові умови праці в умовах воєнного стану, визначення меж допустимого обмеження цього права та формулювання конституційно обґрунтованих критеріїв співвідношення інтересів працівника, роботодавця і держави. Методологічну основу дослідження становлять формально–юридичний, системно–структурний і доктринальний методи; доктринальне тлумачення норм здійснено за методологією В. М. Сирих з оцінкою якості норм за критеріями нормативності, повноти, системності та ефективності. Авторка обґрунтовує тезу про імперативний статус права працівника на безпечні та здорові умови праці в умовах воєнного стану, що впливає з частини другої статті 64 Конституції України, яка категорично виключає право на життя (стаття 27) і право на повагу до людської гідності (стаття 28) з переліку прав, що можуть бути обмежені у воєнному або надзвичайному стані. Запропоновано авторську чотириелементну інтегральну конструкцію конституційно–правового змісту права працівника на безпечні та здорові умови праці. Здійснено критичний аналіз концепції «гнучкої безпеки» з обґрунтуванням її конституційних меж: гнучкість допустима виключно поза імперативним ядром охорони праці, що утворене статтею 13 Закону № 2694–ХІІ та статтею 153 КЗпП України. Висновки мають практичне значення для правозастосовної діяльності та для подальшого вдосконалення трудового законодавства України.

УДК 343.01:342.565

DOI: 10.37566/2707-6849-2021(54)6-1(54)-12

Красій М. Конституційний Суд України та зовнішня кримінально-правова політика: від ізоляціонізму до інтеграції (на прикладі ключових рішень). Слово Національної школи суддів України. 2026. № 1(54). С. 126-137.

Стаття присвячена дослідженню ролі Конституційного Суду України як суб'єкта зовнішньої кримінально-правової політики держави. Авторка аналізує підходи Конституційного Суду України до співвідношення конституційних гарантій прав людини та міжнародних зобов'язань України у сфері кримінального права.

УДК 342.4.565.2:340.131

DOI: 10.18523/2617-2607.2026.17.20-31

Бишевський І. Конституційний суд та його роль у вирішенні проблеми законодавчого упушення. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2026. Т. 17. С. 20-31.

Статтю присвячено висвітленню проблеми законодавчого упушення та дослідженню того, як конституційні суди можуть її вирішувати. Передовсім розглянуто поняття Конституції. На підставі проаналізованих теорій автор доходить висновку, що Конституція – це не просто збірник правил, а акт, що є задокументованим втіленням волі народу стосовно організації держави та державної влади, який насамперед спрямований на те, щоб органи влади пам'ятали, для чого вони існують. Досліджено природу конституційної юрисдикції з метою з'ясувати роль конституційних судів у захисті Основного Закону держави. Наголошено, що конституційний суд – це охоронець не лише Конституції, але й усіх цінностей та принципів, що стоять за нею. З цього впливає логічний висновок, що одним з основних завдань конституційного суду є скерування діяльності органів державної влади на втілення цих цінностей та принципів у життя. З огляду на неконституційність законодавчого упушення проаналізовано рішення певних

конституційних судів, на підставі чого зроблено висновок, що найефективнішим вирішенням цієї проблеми є доповнення норми або ж усунення законодавчого упущення. Висновки підкріплено доктриною. Автор стоїть на позиції, що звичайне зобов'язання парламенту врегулювати відповідну проблему без певних додаткових дій з боку конституційного суду не буде ефективним засобом правового за-хисту для особи-скаржника, адже парламент, зважаючи на свою дискрецію у визначенні моменту правового регулювання, може відкласти відповідне питання на невизначений термін, що призведе до порушення принципу розумності строків. Зазначені дії конституційних судів розглянуто щодо дотримання принципу розподілу влади. Автор доходить до розуміння конституційного суду як спеціально уповноваженої четвертої гілки влади, дії якої спрямовані не на конфлікт із політичними органами, а на поглиблення розподілу влади в державі, а отже й на посилення в ній гарантій прав людини.

УДК 340.12+340.5+342.41
DOI: 10.30970/jcl.2.2026.1

Савчин М. Правничі цінності та Realpolitik: між темним і юридичним конституціоналізмом. Український часопис конституційного права. 2026. Вип. 2. С. 3-18.

Згортання демократичних свобод проявляється в обґрунтуванні концепцій на кшталт неліберальної демократії чи темного конституціоналізму, будучи проявами популістичного напрямку конституціоналізму, який апелює до прямих форм демократії, минаючи вимоги належної правової процедури та демократичного дискурсу про передбачувані наслідки. Корінь проблеми полягає у дискусії між прибічниками поглядів, згідно з якими більшість визначає поступ суспільства (популізм) та обмеження таких дій засадничими цінностями, носіями яких є індивіди, наділені чеснотами (верховенство права). У практичній площині дія консерватизму досліджена на прикладі порівняльного аналізу організації

держави Сполучених Штатів Америки та Ісламської республіки Іран. Кореляцію популізму зі скочуванням до авторитаризму прослідковано на прикладі Угорщини та Росії, а також використання арбітражу президентами Франції та України. Популізм атакує сутність ліберальної конституційної демократії, сприяючи становленню та укріпленню авторитаризму. Створення формальних структур, правил чи процедур без ціннісного наповнення є антитезою конституціоналізму. Деградація державних інститутів часто зумовлена дефіцитом чеснот державних і політичних діячів. З точки зору діалогу між конституційними цінностями у рамках дискурсу ліберальної та соціальної демократії має значення обороноздатна демократія, яка ґрунтується на чеснотах державних і політичних діячів. Запобігання зловживанню засобами конституційної демократії шляхом атаки на правничі цінності гідності, свободи, рівності і верховенства права передбачає певний набір чеснот, які сприяють ухваленню справедливих рішень на засадах належної правової процедури. Викривлення інструментів конституційної демократії проти їх призначення, коли атакується ідентичність окремих індивідів чи груп, закладає засади корпоративізму, що має наслідком корупцію та деградацію соціальних і державних інститутів.

УДК 342.531.17
DOI: 10.24144/2307-3322.2026.93.1.40

Марчук М. Функції цензів: сучасна конституційно-правова характеристика. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. Т. 1. № 93. С. 285-293.

Усвідомлення правової природи цензів, як феномена державного будівництва, рефлексія соціально-філософських вимірів та правова характеристика цензів у конституційному праві неможлива без аналізу їх функцій, які слугують розкриттю аксіологічного, сутнісного, змістового, онтологічного, функціонально-телеологічного призначення цього правового явища. В статті досліджується

конституційно-правова природа функцій. Розкривається їх сутність через аналіз функцій держави і права та доводиться, що функції цензів у конституційному праві витікають саме із функцій держави і права. При цьому під ними слід розуміти обумовлені соціальним призначенням цензів напрями та види впливу на суспільні відносини, споріднені з державним будівництвом і функціонуванням суспільства, з метою реалізації публічного інтересу, що полягає в забезпеченні конституційних прав і свобод людини, утвердженні народовладдя та гарантуванні конституційного правопорядку, які пов'язані з функціями держави, виступають способом прояву права, зокрема, витікають із функцій конституційного права, обумовлені елементами її системи, перебувають у стійких взаємних зв'язках із джерелами галузі конституційного права. В дослідженні звертається увага також на тому, що функціональна призначеність цензів не є сталою, вона динамічна. В роботі виокремлюються та розкриваються такі сучасні функції цензів у конституційному праві як регулятивна, кваліфікаційна, охоронна, функція фільтру (обмежувальна), організаційна, ідеологічно-виховна. Робиться висновок, що основне призначення функцій цензів у конституційному праві полягає у забезпеченні гармонійного стабільного розвитку держави і суспільства в інтересах людини, забезпечення безпеки, належного громадського порядку і конституційного правопорядку в країні. І вкрай важливо, щоб в основі їх реалізації лежав людиновимірний підхід як структуроутворюючий елемент системи національного механізму публічної влади і реалізації громадянами своїх конституційних прав і свобод, що є джерелом влади, основним носієм народного суверенітету, що, у свою чергу, є іманентною ознакою реального народовладдя.

УДК 342.56:004.8

DOI: 10.25313/3083-7774-2026-5-18

Ваньчак М. В. Конституційні принципи правосуддя та штучний інтелект. Сучасна доктрина права. 2026. № 5(99). С. 153–163.

Метою дослідження є комплексне дослідження впливу конституційних принципів здійснення правосуддя на визначення меж допустимого використання систем штучного інтелекту у су-довій діяльності, а також обґрунтування необхідності збереження людиноцентричного характеру правосуддя в умовах цифрової трансформації судової влади. Сформовано конституційно-правового підхід, спрямований на забезпечення балансу між технологічною ефективністю судочинства та збереженням людського виміру правосуддя. Досліджено виклики та потенційні можливості цифровізації судочинства, що виникають у результаті взаємодії технологічних інновацій та конституційних принципів правосуддя. Обговорено, як вимоги статті 129 Конституції України, через практичне право-застосування та прецедентну практику Верховного Суду, формують правові запобіжники проти алгоритмічних ризиків, сприяючи захисту прав і свобод у цифрову епоху. Крім того, проаналізовано проблеми і виклики, які виникають, коли технологічні моделі функціонують за принципом «чорної скриньки» або використовуються без належного людського контролю.

УДК 340.12:342.7:343.35

DOI: 10.32782/2078-3566-2026-1-07

Андрухів О. Трансформація соціального контракту і довіри до держави в контексті прав людини та доброчесності влади. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2026. № 1. С. 54-63.

Досліджено трансформацію соціального контракту та довіри до держави в Україні в умовах повномасштабної війни й євроінтеграційного курсу. Обґрунтовано, що інституційна довіра є системною передумовою легітимності публічної влади, соціальної згуртованості та добровільного дотримання правил, тоді як її послаблення підвищує «вартість» примусу й посилює суспільні запити на справедливість і підзвітність. На основі теоретичних моделей суспільного договору

та сучасних інтерпретацій справедливості встановлено, що у воєнний період довіра набуває характеру умовної легітимності й залежить від якості урядування, прозорості рішень та доброчесності інститутів. Виокремлено роль антикорупційної інфраструктури, цифрової прозорості та громадського контролю як механізмів «матеріалізації» оновленого соціального контракту.

УДК 341.645.5:347.9(477)
DOI: 10.32782/klj/2026.2.37

Цвіркун Ю. І. Аналіз рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України щодо незалежності судової влади. Київський часопис права. 2026. № 2. С. 265–272.

У статті здійснено аналіз рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України, які стосуються незалежності судової влади. Акцентовано увагу на тому, що в Рішеннях ЄСПЛ вже тривалий період часу, зокрема, зі вступом України в 1995 році до Ради Європи, сприяють гармонізації національної правової системи із правовою системою Європейського Союзу. ЄСПЛ відведено особливу роль інституційного гаранта верховенства права, який, окрім іншого, формує національну правозастосовну практику. Ураховуючи низку наукових досліджень, відмічено, що міжнародні правові стандарти поділяються на: 1) міжнародні стандарти, які містяться у загальносвітових документах; 2) регіональні, наприклад, європейські стандарти, які закріплені в європейських міжнародних правових актах. Крім цього, у сфері правосуддя міжнародні стандарти в науковій літературі класифікуються на: 1) базові – універсальні міжнародні стандарти, закріплені в основоположних документах, що визначають стандарти правової держави; 2) спеціальні – галузеві міжнародні стандарти у сфері правосуддя; 3) міжнародні стандарти, втілені у практиці міжнародних юрисдикційних органів. При цьому зроблено висновок, що європейські стандарти справедливого суду закріплені у низці європейських міжнародних документів –

міжнародних договорах, які, в залежності від їх юридичної сили, є обов'язковими для України або мають рекомендаційний характер. Що ж до рішень ЄСПЛ, то вони теж містять відповідні міжнародні стандарти, але відносяться не до базових чи спеціальних, а до тих, які втілені у практиці міжнародних юрисдикційних органів. Розкрито зміст рішень ЄСПЛ у таких справах «Совтрансавто-Холдинг проти України», «Агрокомплекс проти України», «Волков проти України», «Денісов проти України», «Куликов та інші проти України», «Гуменюк та інші проти України», «Овчаренко та Колос проти України», «Головчук проти України» тощо. Звернено увагу на порушення норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція, ЄКПЛ), які допущено Україною у цих справах. Разом з тим, підкреслено, що аналіз указаних вище Рішень ЄСПЛ говорить про те, що гарантії незалежності судді, які закріплені, зокрема, в статті 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» часто не забезпечуються на практиці, а також про наявність в Україні системних порушень щодо незалежності судової влади. Також відмічено, що вітчизняні суди при ухваленні рішень вже частіше застосовують норми Конвенції та протоколів до неї, а також правові позиції ЄСПЛ, що викладені в проаналізованих Рішеннях та які гарантують право на справедливий суд (стаття 6), право на ефективний засіб юридичного захисту (стаття 13), право на захист власності (стаття 1 Першого протоколу до ЄКПЛ). За результатами викладеного дослідження зроблено висновки, що критерії, які визначають незалежність суду, що викладені в рішеннях ЄСПЛ, мають бути взятими до уваги і сприйматися буквально посадовими особами та органами, які причетні до сфери судоустрою та формування суддівського корпусу в Україні. Також зауважено, що забезпечення верховенства права, справедливого суду та дотримання базових прав людини є невід'ємними складовими політичних вимог для вступу України до ЄС. Україна має синхронізувати своє законодавство з правом Євросоюзу (*Acquis communautaire*) і для цього, за різними аналізами, необхідно

ухвалити близько тисячі законопроектів. Однак, щоб це забезпечити Україна повинна продовжувати реформи в царині правосуддя з урахуванням положень ЄКПЛ та зі звірянням до практики ЄСПЛ.

УДК 349.7

DOI: 10.32782/klj-2026-9.01

Пікуля Т. О. Алгоритмічне право як міждисциплінарний феномен: вплив на трансформацію державного суверенітету. Київський юридичний журнал. 2026. № 9. С. 7-14.

У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз трансформації державного суверенітету в умовах поширення автоматизованих систем ухвалення рішень та впровадження технологій штучного інтелекту. Актуальність дослідження зумовлена інтенсивною цифровізацією державних функцій, у межах якої алгоритмічні системи дедалі частіше виконують функції, що традиційно належали виключно органам публічної влади, що об'єктивно впливає на природу владних повноважень і механізми їх реалізації. Метою дослідження є концептуалізація алгоритмічного права як нового міждисциплінарного феномена сучасної правової реальності та визначення його впливу на трансформацію традиційних уявлень про державний суверенітет. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема системний, структурно-функціональний,

порівняльно-правовий та міждисциплінарний підходи, що поєднують досягнення теорії права, філософії права та цифрових технологій і дозволяють комплексно оцінити правову природу алгоритмічних рішень. У роботі проаналізовано сучасні наукові дослідження європейських і українських авторів 2023–2025 років, а також національні й міжнародні нормативні акти у сфері регулювання штучного інтелекту та автоматизованого ухвалення рішень. Обґрунтовано, що алгоритмічні системи трансформують суверенітет з моделі виключної державної влади у поліцентричну форму алгоритмічного врядування, що передбачає взаємодію державних інституцій, міжнародних організацій і приватних цифрових акторів, а також формування нових механізмів розподілу владних повноважень. Доведено, що програмний код набуває ознак нормативності та виступає інструментом регулювання суспільних відносин. Аргументовано необхідність правової інституціоналізації алгоритмічного права, запровадження механізмів алгоритмічної підзвітності, прозорості та контролю як ключових умов збереження цифрового суверенітету та забезпечення верховенства права в умовах автоматизації владних рішень. Зазначено, що у перспективі алгоритмічне право може стати ключовою умовою формування ефективної й демократично орієнтованої цифрової держави. Окремої уваги потребує розвиток вітчизняних цифрових платформ, здатних гарантувати технологічну незалежність держави.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 8 (147) 2026

(1 серпня – 31 серпня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 19.08.2026.
Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 3,30.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.